



ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА  
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

---

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету  
*29 серпня 2024 року,*  
*протокол № 1*

Перша проректорка, голова методичної  
ради університету, кандидатка наук з  
державного управління, доцентка

\_\_\_\_\_ Ірина КОВТУН

*29 серпня 2024 року*  
м.п.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ**  
з навчальної дисципліни  
**«ЗАГАЛЬНА І ПРОФЕСІЙНА ПСИХОЛОГІЯ»**  
для підготовки на першому (освітньому) рівні  
здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавра  
із спеціальності **081 Право**  
галузі знань **08 Право**  
денної форми навчання

м. Хмельницький  
2024

**РОЗРОБНИК:**

Доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання, кандидатка психологічних наук, доцентка  
28 серпня 2024 року

\_\_\_\_\_ Оксана ГУМЕНЮК

**СХВАЛЕНО**

Рішення кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання  
29 серпня 2024 року, протокол № 1.

Завідувач кафедри, доктор філософських наук, професор

\_\_\_\_\_ Леонід ВИГОВСЬКИЙ

29 серпня 2024 року

Декан юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент  
\_\_\_\_\_ 2024 року

\_\_\_\_\_ Віктор ЗАХАРЧУК

## ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	3
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	3
1.2.	Лекції	4
1.3.	Семінарські заняття	4
1.4.	Самостійна робота здобувачів вищої освіти	17
1.5.	Індивідуальні завдання	51
1.6.	Підсумковий контроль	52
2.	Схема нарахування балів	53
3.	Рекомендовані джерела	55
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	58

# 1. Структура вивчення навчальної дисципліни

## 1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
л		с/п	л а б	і н д	с.р.	л		п	ла б	і н д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Предмет і завдання психології (загальної і професійної)	8	2	2	-	-	4	7	2	-	-	-	5
Тема 2. Методологічні основи і методи психології	6	2	-	-	-	4	8	2	-	-	-	6
Тема 3. Актуальні проблеми навчальної дисципліни «Психологія (загальна і професійна)»	6	-	2	-	-	4	7	-	2	-	-	5
Тема 4. Соціально-психологічні основи психології	8	2	2	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 5. Психологія ділового спілкування в юридичній діяльності	6	-	2	-	-	4	6	2	-	-	-	4
Тема 6. Психологія особистості	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 7. Загально-психологічні основи психології	6	-	2	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 8. Темперамент і характер особистості	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 9. Емоції і почуття в юридичній діяльності	6	-	2	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 10. Психологія юридичної праці	6	2	-	-	-	4	6	2	-	-	-	4
Тема 11. Правова психологія	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 12. Психологія судової діяльності	6	-	2	-	-	4	6	-	2	-	-	4
Тема 13. Психологічні основи допиту	6	-	2	-	-	4	6	-	2	-	-	4

Тема 14. Виправна (пенітенціарна) психологія	6	2	-	-	-	4	6	2	-	-	-	4
Тема 15. Психологічні основи ресоціалізації засуджених	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	2
<b>Всього годин:</b>	<b>90</b>	<b>16</b>	<b>18</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>56</b>	<b>90</b>	<b>10</b>	<b>6</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>74</b>

#### 4.2. Аудиторні заняття 1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	2	3	4
1.	Предмет і завдання психології (загальної і професійної)	2	2
1.1.	Історія розвитку психології		
1.2.	Предмет, галузі психології. Зв'язок психології з іншими науками		
1.3.	Предмет і завдання професійної психології		
1.4.	Система професійної психології		
2.	Методологічні основи і методи психології (загальної і професійної)	2	2
2.1.	Поняття методології дослідження		
2.2.	Загальна характеристика методів науки		
2.3.	Класифікація методів психології (загальної і професійної)		
3.	Соціально-психологічні основи психології	2	-
3.1.	Спілкування: його мета, засоби, функції, види та структура		
3.2.	Вербальні засоби спілкування. Особливості публічного виступу		
3.3.	Невербальні засоби спілкування, їх класифікація		
3.4.	Ділове спілкування. Культура спілкування		
4.	Психологія особистості	2	-
4.1.	Поняття про особистість. Індивід. Індивідуальність		
4.2.	Структура особистості: психічне, біологічне та соціальне		
4.3.	Характеристика розвитку особистості		
4.4.	Мотивація діяльності і поведінки особистості		
5.	Темперамент і характер особистості	2	-
5.1.	Історія розвитку вчення про темперамент		
5.2.	Характеристика типів темпераменту		
5.3.	Загальна характеристика характеру. Формування характеру		
5.4.	Акцентуації характеру		
6.	Психологія юридичної праці	2	2

6.1.	Психологічна характеристика юридичної праці		
6.2.	Професіограма діяльності судді, прокурора, адвоката		
6.3.	Професіограма слідчого, працівників по роботі з економічними злочинами		
6.4.	Особливості формування особистості юриста у ВНЗ		
7.	Правова психологія	2	-
8.1.	Предмет і завдання правової психології		
8.2.	Правова соціалізація		
8.3.	Правова соціалізація і правослухняна поведінка особистості		
8.4.	Психологічні умови дієвості правових норм		
8.	Виправна (пенітенціарна) психологія	2	2
8.1.	Психологічні особливості особистості засудженого		
8.2.	Класифікація груп засуджених		
8.3.	Основні засоби виховання і перевиховання засуджених		
8.4.	Психологічна характеристика адаптації звільненого до умов життя на волі		
	Усього	16	8

### **1.3. Семінарські заняття**

#### **Семінарське заняття 1**

#### **Тема: Предмет і завдання психології (загальної і професійної)**

##### Питання для усного опитування та дискусії

- 1.1. Предмет психології та її завдання
- 1.2. Предмет юридичної психології та її завдання
- 1.3. Галузі психології
- 1.4. Принципи психології
- 1.5. Зв'язок психології з іншими науками

##### Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

##### **Методичні вказівки**

**Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:** психологія; предмет психології; психіка; свідоме; несвідоме; галузі психології; предмет юридичної психології; принципи психології.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:** психологія – як наука, що вивчає психічні закономірності та механізми психіки. Психіка – як суб'єктивний образ об'єктивного світу. Психіка як свідоме і несвідоме, мотиви, цілі, дії, ставлення, риси особистості. Виникнення наукових напрямів психології: психоаналіз, біхевіоризм, гуманістична психологія, гештальт-психологія, когнітивізм.

Об'єкт юридичної психології – особистість, як свідомий індивід, що має певний соціальний статус і виконує конкретні соціальні функції у системі «людина – суспільство – право». Предмет юридичної психології – психологічні особливості правового опосередкування поведінки особистості (групи) у сфері правової дійсності.

Юридична психологія – галузь психологічної науки, яка вивчає механізми і закономірності психічної діяльності людей у сфері відносин, що регулюються правом.

Завдання юридичної психології як аналіз законів виникнення, розвитку та функціонування психічної діяльності людини, становлення її психічних особливостей, обґрунтування значення психіки. Система юридичної психології – логічне розташування проблем і питань, що вивчаються нею, і які відображають рівень її розвитку, тенденції та перспективи.

Принцип розвитку психіки і діяльності. Системно-структурний принцип. Принцип психолого-прикладного рівня. Принцип практично-психологічного рівня. Принцип гуманізму.

Галузі психології: 1) класифікація за видом діяльності: психологія праці, космічна, юридична, медична, психологія торгівлі, педагогічна психологія; 2) класифікація за розвитком: вікова; аномального розвитку; порівняльна; 3) класифікація за відношенням до суспільства: соціальна і загальна психологія.

## **Семінарське заняття 2**

### **Тема: Актуальні проблеми навчальної дисципліни «Психологія (загальна і професійна)»**

#### Питання для усного опитування та дискусії

- 2.1. Історія розвитку юридичної психології як науки.
- 2.2. Історичний розвиток юридичної психології в країнах Європи
- 2.3. Історичний розвиток вітчизняної юридичної психології.
- 2.4. Система професійної психології.
- 2.5. Методологічні основи і методи психології.

#### Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

#### **Методичні вказівки**

**Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:** юридична психологія; предмет юридичної психології; методологія; метод; експеримент; спостереження; тест; соціометрія; опитування; система юридичної психології.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:** історія розвитку психології. Донауковий та науковий періоди розвитку психології. Психологія як наука про душу у вченнях древньогрецьких філософів: Аристотель: душа не безплотна сутність, а спосіб організації живого тіла та його поведінки; Платон: душа – як поєднання вічних ідей. Предмет психології в епоху середньовіччя: вчення Ф.Аквінського, Р.Бекона. Першу у світі експериментальну лабораторію створив у Лейпцигу в 1879 році В.Вундт. Її було створено з метою вивчення структури свідомості. Німецький філософ, психолог і фізіолог В.Вундт як засновник експериментальної психології. У.Джеймс як засновник функціоналізму.

Етапи розвитку юридичної психології: 1) описовий (з давнини до початку XIX ст.); 2) порівняльно-аналітичний (XIX ст.); 3) природничо-науковий (з початку XX ст. до теперішнього часу). Етапи розвитку вітчизняної юридичної психології: 1) кінець XVI ст. – перша половина XVII ст. (епоха Просвіти) – перші спроби проникнути у психологію (душу) злочинця, критично осмислити психологію людей, що вершать правосуддя; 2) кінець XVII ст. – остання чверть XIX ст. – характеризується початком читання курсів з юридичної психології; 3) XX ст. – початок XXI ст. – оформлення юридичної психології як галузі психологічної науки та становлення її як експериментальної дисципліни.

Методологічні рівні психології: 1) Рівень філософської методології (на цьому рівні визначається спосіб пізнання – діалектичний або метафізичний) – це загальний спосіб пізнання реальної дійсності; 2) Рівень загальнонаукової методології характеризує сукупність тих методологічних принципів, які можуть застосовуватися для даної науки (наприклад, у психології, у філософії, в управлінні тощо). Загальнонаукова методологія вирішує, виходячи із вимог філософської методології, загальні для даної наукової дисципліни проблеми, виділяючи при цьому свої основоположні ідеї; 3) Рівень конкретно-наукової методології – це сукупність тих принципів і теорій, які притаманні і можуть застосовуватися для цілком конкретного напрямку (галузі) тієї чи іншої науки; 4) Рівень

процедур і методик дослідження визначає вимоги, які необхідно враховувати спеціалісту, коли він звертається до будь-якого методу чи техніки (процедури) вивчення конкретного явища.

Методологія як система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Структура методологічного знання: рівень філософської методології; рівень загальнонаукової методології; рівень конкретно-наукової методології; рівень процедур і методик дослідження.

Методика як система методів і процедур, що застосовується у юридичній діяльності. Метод як спосіб досягнення якої-небудь мети, вирішення конкретного завдання, сукупність прийомів і операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності. Класифікація методів. Основні методи дослідження: спостереження, експеримент, тестування опитування, аналіз продуктів діяльності.

Метод спостереження як цілеспрямоване вивчення явища або особи без зміни умов. Класифікація видів спостереження: довільне, мимовільне, відкрите, скрите, включене, невключене, структуроване, довільне. Характеристика методу експерименту, що пов'язаний із зміною умов, в яких визначається певна залежність залежної зміни від незалежної. Лабораторний та природний експерименти. Тест як стандартизована проба. Види тестів: опитувальники, проєктивні, із завданням. Метод опитування. Види опитування: письмове, усне, телефонне.

### **Семінарське заняття 3**

#### **Тема: Соціально-психологічні основи психології**

##### Питання для усного опитування та дискусії

- 3.1. Спілкування: його мета, засоби, функції, види та структура
- 3.2. Вербальні засоби спілкування. Особливості публічного виступу
- 3.3. Невербальні засоби спілкування, їх класифікація
- 3.4. Ділове спілкування. Культура спілкування

##### Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття

#### **Методичні вказівки**

**Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:** спілкування; функції спілкування; засоби спілкування; структура спілкування; емпатія; рефлексія; конкуренція; кооперація; комунікація; інтеракція; перцепція; культура спілкування; ділове спілкування; види ділового спілкування.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:** спілкування як спектр зв'язків і взаємодій людей у процесі духовного і матеріального виробництва, спосіб формування, розвитку, реалізації та регуляції соціальних відносин і психологічних особливостей окремої людини, що здійснюється через безпосередні та опосередковані контакти, в які вступають особистості чи групи

Складовими спілкування є: зміст, мета, засоби, функції, види, форми, типи та структура спілкування. Складові структури спілкування: комунікативно – інформаційний компонент, що означає приймання (реципієнт) і передавання (комунікатор, кореспондент) повідомлень і майбутній зворотній зв'язок, в основі якого – психологічний контакт; інтерактивний компонент, пов'язаний з процесом впливу, поведінкою; перцептивний компонент, що ґрунтується на процесі сприйняття й розуміння людьми один одного.

Спілкування можливе лише за допомогою знакових систем. Розрізняють вербальні засоби спілкування (усне і письмове мовлення) і невербальні (немовні) засоби спілкування.

Вербальне спілкування здійснюють, послуговуючись усною і писемною мовою, яка є основою культури народу. Отже, це спілкування за допомогою мови. Зазвичай, виокремлюють два види мовлення: усне і письмове. Письмове мовлення – це те, якому навчають у школі і яке звикли вважати ознакою освіченості людини. Переваги письмового мовлення стають визначальними там, де необхідні точність і відповідальність за кожне слово. Щоб уміло



користуватися письмовим мовленням, потрібно збагачувати свій словниковий запас, вимогливо ставитися до стилю. Усне мовлення є самостійним мовленням із своїми правилами і навіть граматиною. Відбувається у формі монологу чи діалогу.

Компонентами комунікативного процесу є: відправник, адресат, повідомлення, ідея. Нерідко в умовах мовленнєвого спілкування до них додають код (систему правил побудови тактики) контекст та контакт.

Невербальне спілкування регулює напрям процесу спілкування, створює психологічний контакт між партнерами, збагачує значення слів; висловлює емоції та відтворює значення ситуації. До невербальних засобів спілкування належить система знаків, які відрізняються від мовних способами та формою їх виявлення.

Культура спілкування є складовою частиною культури людини в цілому. Вона має дві основні компоненти – моральну і психологічну. Моральна культура розкривається у діях і вчинках людей у відповідності з їх потребами, інтересами, ідеалами, цілями. Вона виступає як єдність моральної свідомості та відповідної поведінки. Ця культура стимулює створення системи моральних цінностей та їх ієрархію. Тому у ході спілкування явно чи неявно виступають моральні якості людей, йде обмін моральними цінностями.

Психологічна культура спілкування включає як психологічні знання, так і вміння: розпізнавати психологію співрозмовника; адекватно емоційно реагувати на його дії та поведінку; обирати по відношенню до кожного такі способи і засоби спілкування, які б не розходились із мораллю, відповідали б особистісно-індивідуальним особливостям.

#### ***Семінарське заняття 4***

##### **Тема: Психологія ділового спілкування в юридичній діяльності**

###### ***Питання для усного опитування та дискусії***

- 4.1. Загальна характеристика процесу спілкування
- 4.2. Ділове спілкування, його особливості
- 4.3. Види ділового спілкування
- 4.4. Взаємодія і взаєморозуміння у діловому спілкуванні, його культура
- 4.5. Національні та етичні особливості ділового спілкування

###### ***Аудиторна письмова робота***

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

###### ***Методичні вказівки***

***Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:*** спілкування; ділове спілкування; бесіда; ділова нарада; культура спілкування; взаємодія; взаєморозуміння; соціокультурні аспекти спілкування.

***З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:*** спілкування як зв'язки і взаємодії людей у процесі духовного і матеріального виробництва, спосіб формування, розвитку, реалізації та регуляції соціальних відносин і психологічних особливостей окремої людини, що здійснюється через безпосередні та опосередковані контакти, в які вступають особистості чи групи.

Спілкування як міжособистісна і групова взаємодія, основу якої становить пізнання одне одного і обмін певними результатами психічної діяльності – інформацією, думками, оцінками.

Зміст спілкування як інформація, що передається від однієї живої істоти до іншої. Мета спілкування – те, заради чого у людини виникає певний вид активності. Засоби спілкування – те, за допомогою чого або кого ми отримуємо інформацію. Функції спілкування: 1) інструментальна – розглядає спілкування як механізм управління і передачі інформації, необхідної для виконання дій; 2) інтегративна – розглядає спілкування як засіб об'єднання людей; 3) самовираження – визначає спілкування як форму взаєморозуміння; 4) трансляційна – функція передачі конкретних способів діяльності. Види спілкування. Форми спілкування.

Структура спілкування – порядок стійких зв'язків між його елементами, котрі забезпечують цілісність цього феномену, тотожність самому собі у процесі зовнішніх і внутрішніх змін. Комунікативна, інтерактивна та перцептивна сторони спілкування.

Ділове спілкування – процес взаємозв'язку і взаємодії в якому виникає обмін діяльністю, інформацією і досвідом, що передбачає досягнення певного результату, вирішення конкретної проблеми. Характеристика ділового спілкування. Пряме та опосередковане ділове спілкування. Форми ділового спілкування: ділова бесіда; ділова телефонна розмова; ділові переговори; ділові наради. Етапи ділового спілкування: 1) Встановлення психологічного контакту (духовного зв'язку, який дає можливість впливати один на одного; 2) Орієнтація у людях і обставинах; 3) Обговорення проблеми і прийняття рішення (досягнення мети); 4) Вихід із контакту.

Ділова бесіда – мовне спілкування між співрозмовниками, які мають необхідні повноваження від своїх організацій і фірм для встановлення ділових відносин, вирішення ділових проблем або вироблення конструктивного підходу до розв'язання.

Культура спілкування – прояв свідомого та несвідомого у взаємодії людей, в їх спільній діяльності, у міжособистісних взаєминах. Моральна і психологічна складові культури спілкування.

Компоненти культури спілкування: 1) Комунікативні установки, які «включають» механізми спілкування; 2) Знання: норм спілкування, прийнятих у суспільстві; психології спілкування (категорій, закономірностей); психології сприймання і розуміння один одного; 3) Вміння застосовувати ці знання відповідно до ситуації і норм моралі, загальнолюдських цінностей.

Психологічні та етичні норми і принципи ділового спілкування.

### ***Семінарське заняття 5***

#### **Тема: Пізнавальні процеси особистості**

#### ***Питання для усного опитування та дискусії***

- 5.1. Відчуття, види і властивості
- 5.2. Сприймання, види і властивості. Види порушень сприймання
- 5.3. Пам'ять, процеси і види
- 5.4. Види порушень пам'яті. Прийоми розвитку пам'яті
- 5.5. Мислення. Види і стилі мислення

#### ***Аудиторна письмова робота***

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

#### ***Методичні вказівки***

***Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:*** відчуття; екстероцептивні відчуття; інтероцептивні відчуття; пропріоцептивні відчуття; адаптація; сенсibiliзація; синестезія; сприймання простору; сприймання руху; сприймання часу; пам'ять; запам'ятовування; збереження; відтворення; забування; мислення; стилі мислення.

***З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:*** відчуття як здатність сприймати властивості зовнішнього світу за допомогою органів чуття. Види відчуттів: пропріоцептивні (сигнал від м'язів та зв'язок який інформує про рух і положення тіла: відчуття рівноваги); інтероцептивні (ті, що не можна зрозуміти за допомогою зовнішніх рецепторів: біль, жаль, сум); екстероцептивні (відображення що мають своїм об'єктом властивості зовнішнього середовища. Поділяються на дистантні: зір (сприймання образів предмету за допомогою заломлення відображення в кришталіку ока), слух (сприймання звукових коливань повітря за допомогою рецепторів вуха), нюх (сприймання хімічних властивостей повітря за допомогою рецепторів що знаходяться в носовій порожнині) та контактні: дотик (сприймання предметів за допомогою рецепторів, що знаходяться на поверхні тіла), смак (сприймання смакових властивостей предмета під час дії на рецептори язика)); органічні відчуття (голод, спрага, больові).

Загальні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, тривалість, післядія (коли предмету відчуття уже не має, але образ його існує), пороги чутливості: нижній (мінімальна сила подразника що включає відчуття), верхній (максимальна сила подразника), диференційований (мінімальна різниця в силі двох подразників, що викликає ледь помітну різницю відчуттів), адаптація (приспособлення до дії подразника), сенсibiliзація (підвищення чутливості в результаті взаємодії відчуттів та появи подразника), синестезія (виникнення під дією одного подразника відчуття характерного для іншого).

Сприймання (перцепція) як процес відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності що діють на органи чуття в даний момент. Основні відмінності відчуття і сприймання. Особливості сприймання: цілісність (сприймання добуває образи, заповнює відчуття досвідом); структурність; константність; осмисленість (виділення фігури з фону); апперцепція (залежність сприймання від попереднього досвіду). Види сприймання: 1) сприймання простору, сприймання руху (відображає зміни положення, яке об'єкти займають у просторі); 3) сприймання часу (пов'язане з фізичним процесом, не має аналізатора).

Порушення сприймання: 1) гіперстезія (підвищення чутливості); 2) гіпостезія – зниження чутливості; 3) ілюзія – властиве усім людям помилкове сприймання об'єкту. Екстрасенсорне сприймання – сприймання, що відбувається без органів сприймання. Умови необхідні для розвитку сприймання: активна взаємодія з об'єктом, наявність зворотнього зв'язку, спостережливості, увага, мислення, сконцентрованість, емоційність.

Пам'ять як форма психічного відображення дійсності, яка полягає у запам'ятовуванні, збереженні та послідовному відтворенні індивідом його досвіду. Механізми пам'яті досліджують у межах різних наук, насамперед фізіології, біохімії, психології. Розрізняють такі головні процеси пам'яті: запам'ятовування, зберігання, відтворення та забування. Запам'ятовування - закріплення образів, уявлень, думок, дій, переживань та зв'язків між ними через контакти нових даних із набутих раніше досвідом. Існує мимовільне і довільне запам'ятовування. Мимовільне запам'ятовування здійснюється без спеціально поставленої мети запам'ятати. На мимовільне запам'ятовування впливають яскравість, емоційна забарвленість предметів. Усе, що емоційно впливає на нас, ми запам'ятовуємо незалежно від свого наміру запам'ятати. Довільне запам'ятовування характеризує наявність завдань та мотиву. Воно має цілеспрямований характер, у ньому використовують спеціальні засоби та прийоми запам'ятовування. Виділяють наступні етапи довільного запам'ятовування: 1) усвідомлення мети запам'ятовування; 2) розуміння змісту запам'ятовування; 3) аналіз матеріалу; 4) виявлення найбільш істотних думок; 5) узагальнення; 6) усвідомлення узагальнення. Залежно від ступеня розуміння запам'ятовуваного матеріалу довільне запам'ятовування буває механічним і осмисленим (логічним). Механічним є запам'ятовування без розуміння сутті. Воно призводить до формального засвоєння знань. Осмислене (логічне) запам'ятовування спирається на розуміння матеріалу у процесі роботи з ним, оскільки лише працюючи з матеріалом, ми запам'ятаємо його. Зберігання - процес утримання у пам'яті відомостей отриманих у процесі набутого досвіду. Збереження означає наявність інформації у довготривалій пам'яті, що не завжди пов'язане з її доступністю для свідомості.

Поняття про мислення як опосередковане, узагальнене відображення дійсності завдяки якому індивід виділяє істотні ознаки предметів і явищ і розкриває їх взаємозв'язки. Форми мислення: 1) поняття (думка, у якій відтворені загальні, суттєві та відмінні ознаки предметів і явищ дійсності); 2) судження (відтворення зв'язків між предметами і явищами дійсності або між їх ознаками. Види суджень: загальні, часткові, одиничні); 3) умовивід (зв'язок між думками в результаті якого з одного або декількох суджень отримуємо інше. Види: індуктивні (від часткового до загального) та дедуктивні (від загального до часткового)).

Види мислення: теоретичне (понятійне, образне); практичне (наочно-дійове, наочно-образне); словесно-логічне; інтуїтивне; логічне. Індивідуальні особливості мислення: самостійність, швидкість, гнучкість. Стилi мислення: синтетичний, ідеалістичний, прагматичний, аналітичний, реалістичний. Творче мислення.

## Тема: Емоції і почуття в юридичній діяльності

### Питання для усного опитування та дискусії

- 4.1. Характеристика емоцій.
- 4.2. Ознаки і види емоцій та почуттів.
- 4.3. Конфліктні емоційні стани (стрес, афект, фрустрація).
- 4.4. Почуття. Характеристика видів.
- 4.5. Загальні закономірності емоцій і почуттів.

### Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

### **Методичні вказівки**

**Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є :** емоції; афект; стрес; настрій; пристрасть; фрустрація; почуття; інтелектуальні почуття; естетичні почуття; практичні почуття; моральні почуття.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:**

Емоції – психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, обумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Характеристики емоцій: якість; полярність; амбівалентність; інтенсивність; тривалість; рефлекторна природа.

Функції емоцій: оцінки; спонукання до діяльності; стереотипного розв'язання ситуацій; організації діяльності; впливу на пізнавальні процеси; передбачення; впливу на органічні процеси: стеничні активізують організм, астеничні пригнічують, розслабляють.

Афекти швидко оволодівають людиною, відбуваються бурхливо, супроводжуються порушенням свідомості, втратою самоволодіння, короткочасні, як спалах. Викликаються гострими життєвими ситуаціями, але схильність до афектів свідчить про невихованість, невміння володіти собою. Афектові притаманні: швидке виникнення; велика інтенсивність переживання; короткочасність; бурхливе вираження (експресія); несвідомість, тобто зниження свідомого контролю за своїми діями.

Афективні вияви позитивних емоцій – це піднесення, наснага, ентузіазм, приступ невимірних веселощів, сміху, а афективні вияви негативних емоцій – це лють, гнів, жах, розпач, що супроводжуються нерідко ступором (застряганням у нерухомій позі). Після афекту часто настає занепад сил, байдужість до навколишнього чи каяття у скоєному, тобто так званий афективний шок.

Стрес – стан напруги при загрозі або перевантаженні. При стресі, як і при афекті, порушується життєдіяльність організму (прискорюється серцебиття, дихання), але втрати самоконтролю не відбувається. Стрес виражається загальним адаптаційним синдромом, який виявляється незалежно від якості патогенного чинника (хімічний, термічний, фізичний) та має певні стадії: реакція тривоги, під час якої опір організму спочатку знижується («фаза шоку»), а потім включаються захисні механізми («фаза протишоку»); стадія стійкості (резистентності), коли за рахунок напруги систем, що функціонують, досягається пристосування організму до нових умов; стадія виснаження, у якій виявляється неспроможність захисних механізмів і наростає порушення погодженості життєвих функцій. Негативний варіант стресу називають дистрес. Водночас, незначний і нетривалий стрес може викликати активізацію діяльності, тоді він називається еустрес.

Пристрасть виражається у зосередженні всіх думок, зусиль людини у напрямку обраної мети. Це не просто переживання, але й відповідна дія. У пристрасті активність поєднується із пасивністю. Активність звужується і обмежується сферою діяльності, яка пов'язана з предметом пристрасті.

Настрій – це загальний емоційний стан, фон перебігу психічних процесів та поведінки людини (діяльність відбувається на певному емоційному фоні). Розрізняють настрої приємні та неприємні. Ефективність діяльності вища при приємному настрої. Настрій характеризується: слабкою інтенсивністю; значною тривалістю, оскільки настрій може тривати годинами, і навіть днями; незрозумілістю його причини; впливом на активність людини.

Настрій може бути гарним (стенічним) і поганим (астенічним). У першому випадку в разі його стійкого вияву кажуть про гіпертимію, тобто підвищений настрій. Їй властива піднесеність, веселість, життєрадісність із виявом бадьорості, оптимізму, щастя. Постійний вияв гіпертимії характеризують як гіпертимність. Іншим виявом гарного настрою є ейфорія. Їй притаманна безтурботність, благодушність і водночас, байдуже ставлення до серйозних аспектів і явищ життя. Ейфорійний стан має наркотичні властивості – він активізує психіку, і до нього людина звикає. Щоби зумовити його, людині стають потрібні алкоголь, наркотики, а артистові чи спортсменові – глядачі.

Настрій – це безсвідома емоційна оцінка особистістю того, як складається для неї ситуація життєдіяльності.

Фрустрація – конфліктний негативно-емоційний стан, який виникає у зв'язку із крахом надій, несподіваними перешкодами на шляху досягнення значущої мети.

Фрустрація часто викликає негативну поведінку, спрямовану проти фрустратора – джерела фрустрації. Якщо причину фрустрації подолати неможливо (невиправна втрата) може виникнути депресивний стан, пов'язаний із значною і тривалою дезорганізацією психіки (погіршення пам'яті, здатності до логічного мислення). Важка визначеність фрустрації пов'язана з тим, що людина не здатна самостійно усунути причини такої поведінки.

Почуття – це переживання людиною життєвого сенсу, предметів і явищ, зумовлених відношенням їх властивостей до потреб людини.

Ієрархія почуттів визначає мотиваційну сферу особистості. Почуття людини ієрархічно організовані – кожна людина має свої домінуючі почуття, які визначають особистісну спрямованість. Вони регулюють різні сфери взаємодії людини з дійсністю. М.І. Єнікеєв розрізняє практичні, моральні, естетичні та пізнавальні почуття.

Практичні почуття – ті, які виникають у практичній діяльності. Будь-яка діяльність пов'язана з певним ставленням до мети та засобів досягнення. Спрямованість особистості до значущої для неї мети поєднується з її відповідним емоційним станом.

Моральні почуття – ставлення особистості до своєї поведінки та до поведінки інших людей в залежності від її відповідності та невідповідності соціальним нормам. Моральні почуття засновані на прийнятому у суспільстві розумінні добра і зла, обов'язку та честі, справедливості та несправедливості. Сукупність вироблених суспільством правил та норм поведінки – мораль. Теорія цих норм і правил – етика, а практична їх реалізація – моральність.

Естетичні почуття – чутливість, надання прекрасному ціннісного значення. Здатність сприймати та оцінювати красу, витонченість предметів та явищ, художню цінність творів мистецтва, диференціювати красиве та потворне – один з основних показників психічного розвитку індивіда.

Інтелектуальні почуття. Радість пізнання – одне з найсильніших почуттів, задля якого людина відмовляється від багатьох інших потреб. Виникнення та задоволення пізнавальної потреби пов'язане з таким інтелектуальним почуттям як допитливість. Допитливість – це спрямованість свідомості на зняття невизначеності з тієї чи іншої проблемної ситуації.

## ***Семінарське заняття 7***

### **Тема: Психологія судової діяльності**

#### ***Питання для усного опитування та дискусії***

- 7.1. Психологічна характеристика судової діяльності
- 7.2. Психологія судді
- 7.3. Психологічні особливості судового допиту
- 7.4. Психологія судових суперечок і винесення вироку
- 7.5. Психологія діяльності прокурора й адвоката
- 7.6. Психологія судової промови

#### ***Аудиторна письмова робота***

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

#### ***Методичні вказівки***

***Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу***

**теми, є:** судова діяльність; правосуддя; професійна спрямованість; судовий допит; судова суперечка; функції прокурора; функції адвоката; судова промова.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:**

Правосуддя здійснюється лише судом, шляхом розгляду у судових засіданнях цивільних та кримінальних справ.

Розглядаючи кримінальну справу суд застосовує до обвинуваченого встановлену законом міру покарання або виправдовує невинних. Суд ухвалює вирок ім'ям держави та організовує свою діяльність на конституційних засадах: на основі рівності усіх громадян перед законом і судом, колегіального розгляду справи, незалежності та підпорядкування лише закону, забезпечення обвинуваченому права на захист, процесуальної рівності сторін, відкритого розгляду справ в усіх судах (виключення передбачені законом).

Загальними правилами судового розгляду є безпосередність, усність та неперервність судового розгляду, керівна роль головуєчого у судді, рівність прав учасників судового розгляду тощо.

Психологія судового процесу при розгляді кримінальних справ досліджує закономірності, пов'язані з психічною діяльністю усіх осіб, що беруть участь у розгляді справи, а також виховний вплив судового процесу і вироку на підсудного та інших осіб, роль суспільної думки та її вплив на суддів.

Особливості пізнавальної діяльності суду полягають у тому, що на основі матеріалів попереднього розслідування суд має змогу всебічно проаналізувати подію. Якщо у матеріалах попереднього слідства зазначено версію події, це безумовно, полегшить суду пізнання обставин справи. Але версія сприймається судом лише як ймовірна істина, що обов'язково повинна перевірятися і старанно досліджуватися.

Головну роль у здійсненні функцій правосуддя відіграє особистість судді. Досвідченого суддю відрізняє високий рівень відповідальності за свою діяльність, за прийняті рішення, цілеспрямованість. Суддя постійно перебуває у центрі уваги усіх учасників судового засідання. Усі його зауваження і навіть жести контролюються та оцінюються присутніми, тому досвідченого суддю відрізняє високий рівень принциповості, неупередженість, ввічливість і витримка.

Загальний вигляд, поведінка судді мають одразу викликати до себе довіру, щоби в усіх присутніх формувалося переконання у його правоті, готовності вирішувати складні справи, вирішувати долі людей.

Однією із головних характеристик особистості судді є його професійна спрямованість. Професійна спрямованість – це сукупність моральних, інтелектуальних, характерологічних та психофізіологічних якостей особистості.

Винятково важливими якостями судді є чесність, принциповість, справедливість, неупередженість стосовно справи і людей. Саме ці якості судді сприяють повноті, об'єктивності та всебічності вивчення обставин кримінальної справи, прийняттю законного рішення та винесенню обґрунтованого вироку.

Прийняття суддею організаційних рішень у формі постанов (наприклад, про призначення дня слухання справи, виклик свідків тощо), як правило, не створює особливих труднощів, оскільки законом визначений певний порядок (алгоритм) виконання певних дій (процедур), яких необхідно дотримуватися у певних ситуаціях. Детально процесуальний порядок прийняття таких рішень на кожній стадії кримінального, цивільного процесу викладений у відповідних правових нормах та вивчається відповідними галузями права.

Більшість таких рішень приймається суддею одноосібно і не викликає серйозних ускладнень у процесі їх волевиявлення.

Прокурор як посадова особа органів прокуратури здійснює у суді функції державного обвинувача, він підтримує державне обвинувачення, захищає інтереси держави і суспільства. Діяльність прокурора пов'язана як з роботою державних органів і посадових осіб, так і з охороною законних інтересів і прав громадян. Обвинувальна діяльність прокурора має на меті викриття злочинця, виявлення та засудження умов, що сприяли злочину. Змістом виступу

прокурора є визначення чинників на шляху ліквідації причин та умов певного типу злочину. Основними критеріями діяльності і мовлення прокурора у суді є об'єктивність та обґрунтованість фактами. Прокурор наполягає на обвинуваченні при одній умові – якщо матеріали слідства підтверджують обвинувачення. Якщо факти слідства не підтверджують представленого підсудному обвинувачення, прокурор зобов'язаний відмовитися від підтримування обвинувачення. Обвинувальна діяльність прокурора повинна поєднуватися зі всіма іншими його обов'язками. У своїй практичній діяльності для досягнення успіху прокурор повинен володіти певними особистісними якостями, зокрема, мисленням.

Діяльність адвоката значною мірою обумовлена особливостями його соціально-психологічної ролі. Законом на адвоката покладений захист усіх прав та інтересів підзахисного. Ефективність діяльності адвоката значною мірою залежить від мистецтва встановлювати психологічні контакти з людьми, від правильного підходу до підзахисного як до особистості, від належної його взаємодії із судом, слідчим, прокурором.

Успіх діяльності адвоката значною мірою залежить від вміння знаходити та активно використовувати серед великої кількості доказів ті, які б виправдовували підзахисного або пом'якшували міру його провини. А для цього потрібний пошук, творче мислення, чітка орієнтація в обставинах справи. У той же час не менш важливими є самостійність, принциповість, уміння протистояти іншим учасникам судового процесу, вольові якості, наполегливість, рішучість.

## **Семінарське заняття 8**

### **Тема: Психологічні основи допиту**

#### Питання для усного опитування та дискусії

- 8.1. Психологія формування показів
- 8.2. Психологія допиту потерпілого
- 8.3. Психологія допиту підозрюваного і звинуваченого
- 8.4. Психологія допиту свідків
- 8.5. Психологічні особливості допиту неповнолітніх
- 8.6. Психологія очної ставки

#### Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

#### **Методичні вказівки**

**Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:** покази; потерпілий; обвинувачений; свідок; неповнолітній; очна ставка; допит; предмет допиту; види допиту; соціальна інгібіція.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:**

Допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть в ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі.

Допит є найбільш поширеним способом отримання доказів. У той же час допит – одна з найбільш складних слідчих (судових) дій; його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини. Мета допиту полягає в отриманні повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами.

Допит можна проводити у місці провадження досудового слідства або за місцем перебування допитуваного, як правило, у денний час. Допитувані дають показання віч-на-віч зі слідчим, за винятком випадків, прямо передбачених у законі (присутність захисника, педагога, законних представників неповнолітнього та ін.).

Перед допитом слідчий у разі необхідності упевнюється в особі допитуваного, роз'яснює йому його права та обов'язки, з'ясовує відомості анкетного характеру. Свідок попереджається

про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та за давання свідомо неправдивих показань. Конституція України у ст. 63 проголошує імунітет свідка: «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом».

Допит свідка по суті справи розпочинається з пропозиції розповісти все відоме йому про обставини, у зв'язку з якими він викликаний на допит. На початку допиту обвинуваченого слідчий повинен запитати його, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого пропонує йому дати показання по суті обвинувачення. Після вільної розповіді свідка або обвинуваченого слідчий має право поставити свої запитання. Показання записуються до протоколу у першій особі та по можливості дослівно. Допитуваному може бути надана можливість власноручно написати покази.

Коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту, називається предметом допиту. До їх числа належать обставини, пов'язані з самою подією злочину (його способом, місцем вчинення, часом, наслідками), які підтверджують або спростовують винність у його вчиненні певних осіб та мотиви їхніх дій. Практично предметом допиту можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини у справі. Предмет допиту залежить як від процесуального становища допитуваного, так і від того, яку інформацію він може мати у своєму розпорядженні. Слідчий визначає предмет допиту під час підготовки до його проведення. Конкретне своє вираження предмет допиту знаходить у плані допиту у вигляді переліку обставин, які підлягають з'ясуванню.

Допит являє собою процес спілкування, в якому слідчий завжди повинен зберігати ініціативу у регулюванні процесу обміну інформацією. Він зобов'язаний керувати особами, які беруть участь у справі. Отримання інформації під час допиту має свої особливості, що визначаються процесуальним становищем допитуваного, зайнятою ним позицією, зацікавленістю у результатах справи, індивідуальними особливостями особи та деякими іншими обставинами.

Залежно від підстав допит може бути поділений на певні види. Залежно від процесуального становища допитуваного розрізняють допит таких осіб, як свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, підсудний, експерт. За віковими особливостями допитуваного допит поділяється на допит неповнолітнього, дорослого, особи похилого віку. За послідовністю проведення – допит первісний, повторний (з'ясовуються обставини, про які допитуваний вже давав показання під час попереднього допиту); додатковий (отримання показань щодо обставин, про які не йшлося під час попередніх допитів). За суб'єктом проведення – допит, який здійснюється слідчим, дізнавачем, прокурором, суддею. Особливими різновидами допиту є допит під час очної ставки та перехресний допит.

Підготовка і проведення допиту неповнолітніх та малолітніх зумовлені віковими та психологічними особливостями допитуваної особи. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його свідчень.

Вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті як свідок або потерпілий, у кримінально-процесуальному законодавстві не визначений. Характерні для неповнолітніх особливості психіки не є психічними чи фізичними вадами, але вони, без сумніву, впливають на процес формування і надання показів. Разом з тим дітей рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит може негативно вплинути на їх психіку. У психологічній літературі запропоновано шість вікових груп неповнолітніх: дитячий вік (до 1 року); раннє дитинство (від 1 до 3 років); дошкільний вік (від 3 до 7 років); молодший шкільний вік (від 7 до 11—12 років); підлітковий вік (від 11 до 14—15 років); старший шкільний вік (від 14 до 18 років). Продуктивно можуть давати свідчення: діти 3-5 років біля 15-20 хвилин; діти 5-7 років – в межах 20-25 хвилин; діти 7-10 років – від 25 до 35 хвилин. Якщо за цей час не все вдалось з'ясувати, обов'язково потрібно зробити перерву на допиті.

Важливим питанням підготовки до допиту неповнолітнього є вибір доцільного місця і обстановки допиту, які повинні імпонувати допитуваному, створювати необхідну психологічну налаштованість і можливість провести його найефективніше. Для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку характерною є наявність підвищеного навіювання та схильність до



фантазування. Важливо встановити з неповнолітнім психологічний контакт, що передбачає проведення бесіди на теми спорту, навчання, навих фільмів, ігор. Неповнолітньому допитуваному слід допомогти у формуванні правдивих показань. Слідчий не повинен використовувати постановку запитань, що мають елементи навіювання (навідні питання). Постановка навідних питань нерідко є причиною виникнення помилок у показах. Допит малолітнього повинен проводитися у дуже спрощеній, ігровій формі.

Очна ставка – це слідча (судова) дія, яка передбачає одночасний допит раніше допитаних осіб про обставини, щодо яких були дані істотно суперечливі покази. Очна ставка може бути проведена між двома допитаними раніше свідками, між двома обвинуваченими чи підозрюваними. Вона може бути проведена також у суді. Сутність очної ставки полягає в тому, що слідчий пропонує кожному з допитуваних дати покази про обставини, в яких виявлено істотні суперечності. Під час проведення очної ставки допитуваним може бути дозволено ставити запитання один одному. Очна ставка проводиться для усунення істотних суперечностей у показах.

Проведення очної ставки передбачає «ефект присутності» (або соціальної інгібіції), коли обвинуваченому необхідно давати покази у присутності іншої особи, яка знає дійсні обставини події, що відбулася. Під час очної ставки відбувається спілкування між трьома особами: слідчим і двома раніше допитаними особами. Тому процес взаємного рефлексування відрізняється складністю.

### ***Семінарське заняття 9***

#### **Тема: Психологічні основи ресоціалізації засуджених**

##### ***Питання для усного опитування та дискусії***

- 9.1. Предмет і завдання виправної психології.
- 9.2. Психологічні аспекти проблеми покарання, виправлення та перевиховання засуджених.
- 9.3. Врахування психологічних особливостей особистості за умови індивідуалізації виконання покарання.
- 9.4. Психологія особистості, яка відбуває покарання.
- 9.5. Психологічні основи ресоціалізації діяльності ВТЗ.
- 9.6. Соціальна реадаптація звільненого.

##### ***Аудиторна письмова робота***

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

##### ***Методичні вказівки***

**Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є:** виправна психологія; предмет виправної психології; режим; праця; навчання; поняття «сім'ї» у виправно-трудоному закладі; психологічний бар'єр; смисловий бар'єр; ізоляція; ресоціалізація засуджених; адаптація засудженого; покарання; каяття; виховання; перевиховання.

**З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:**

Виправна психологія – галузь юридичної психології, яка вивчає умови та особливості виправлення і перевиховання правопорушників, переважно у виправно-трудомих закладах та особливості формування і функціонування мікрогруп засуджених.

Предмет виправної (пенітенціарної) психології – психічні явища, що виникають при позбавленні свободи та застосуванні інших видів покарань, а також психологічні умови і особливості процесу корекції та ресоціалізації особистості засуджених.

Перебуваючи у тісній взаємодії з кримінально-виконавчим правом, педагогікою, психологією праці, соціальною психологією виправна психологія розробляє практичні рекомендації по перевихованню осіб, що скоїли злочин, залучення їх до трудової діяльності та адаптації до нормального існування у звичному соціальному середовищі.

Особливості психології засуджених проявляються у певному комплексі психічних станів, що розвиваються у місцях позбавлення волі. До найтипівіших із них варто віднести стан

очікування змін (перегляд справи, звільнення), недовірливості, підозрливості, тривожності, дратівливості, збудливості, агресивності, пригніченості, почуттям власної неповноцінності тощо. Вони викликаються наступними чинниками: ізоляція від суспільства та розміщення у замкнутому середовищі; тотальна регламентація життєдіяльності та наявність жорстких санкцій за порушення як офіційних приписів, так і неформальних норм і правил поведінки; обмеження у задоволенні потреб, у першу чергу біологічних, та примусове включення до одностатевих соціальних груп.

Зміни психічних станів пов'язані із певними періодами перебування у місцях позбавлення волі. Зупинимося на їх характеристиці детальніше: 1) період адаптації, звикання до нових умов життя. Цей період може тривати три-чотири місяці, а іноді і більше. У цей час особливо гостро відчувається обмеження потреб, зміна існуючого стереотипу. Ув'язнений змушений змінити звичний стереотип свого життя. Вимушена зміна динамічних стереотипів призводить до виникнення різноманітних негативних емоцій, підвищеної збудливості, пригніченості. Психологія ув'язненого на початковій стадії перебування у виправному закладі часто характеризується відсутністю чіткої перспективи життя. Це призводить до зниження життєвої активності, до відсутності необхідної стриманості у певних ситуаціях; 2) період появи та розвитку нових інтересів. Цей період пов'язаний із появою та розвитком позитивних емоцій, станів, що викликають та підвищують психічну активність ув'язненого. Інтереси можуть бути найрізноманітнішими: створення мікрогрупи, участь у житті колективу засуджених, праця, навчання, побачення з родичами тощо. Деякою мірою поява інших інтересів сприяє зміненню психології ув'язненого; 3) період поєднання зовнішнього впливу із самовихованням. Процес перевиховання неможливий без появи такого періоду. Йому притаманна поява конкретної життєвої мети, визначення шляхів її досягнення, переоцінка ціннісних життєвих характеристик; 4) період, що передує звільненню ув'язненого. Очікування звільнення, як правило, переживається досить важко, воно пов'язане із переживанням труднощів, які очікують у нових умовах (стосунки у родині, на роботі тощо). Відповідно, може виникнути стан пригніченості, підвищеної дратівливості.

Ресоціалізація особистості засуджених пов'язана насамперед із їх ціннісною переорієнтацією, формуванням у них механізму соціально-позитивних стереотипів поведінки. Створення умов формування соціально адаптованої поведінки особистості – основне завдання виправних закладів. Вирішення цього завдання пов'язане із теоретичною розробкою проблеми перевиховання особистості у процесі виконання покарання.

Покарання – це негативна соціальна санкція, що виникає як наслідок допущеного індивідом правого порушення і полягає в обмеженні його можливостей чи пониженні його соціального статусу.

Каяття – щирий самоосуд винного своєї провини, своєї причетності до здійсненого зла, готовність нести покарання, глибоке самоосудження особистістю своєї антисоціальної поведінки. Каяття є основою виправлення засудженого у майбутньому, без нього неможливо здійснити ціннісну переорієнтацію особистості.

Вивчення колективу засуджених, особливостей його формування, розвитку, розпаду є досить важливою проблемою, оскільки дозволяє визначити закономірності стосунків між ув'язненими, закономірності їх психологічної сумісності у процесі діяльності.

Колектив засуджених має свої певні особливості, найхарактернішими з яких є наступні: це колектив закритого типу; він формується з правопорушників, які позбавлені свободи; перебування ув'язнених у колективі є примусовим; діяльність колективу регламентована нормами виправно-трудового закладу; колектив має істотні відмінності (вікові, професійні, моральні); особливості колективу обумовлені змістом виробничої діяльності.

В.Л. Васильєв у структурі колективу засуджених виділяє актив, резерв і пасив. До активу він відносить групу засуджених, які впевнено знаходяться на шляху виправлення, приймають активну участь у суспільному житті виправно-трудового закладу, власними активними діями сприяють перевихованню інших засуджених. Група резерву – це засуджені, які встали на шлях виправлення, приймають активну участь у трудовій діяльності, але із власної ініціативи не сприяють перевихованню інших засуджених. До групи пасиву відносяться засуджені, які ще не визначилися у виборі стратегії власної поведінки. Їх вчинки значною мірою залежать від

виникаючих ситуацій. І останньою є група осіб, які не лише не встали на шлях виправлення, але й ухиляються від участі у трудовому процесі, прагнуть протидіяти позитивному виховному впливу адміністрації та активу засуджених. Ця група у тандемі із засудженими з пасиву здатні негативно впливати на увесь колектив засуджених.

За структурою колективи засуджених класифікують на формальні та неформальні.

Процес виховання та перевиховання засуджених є досить складним. Адже у виправно-трудоу заклад потрапляє особа із сформованими поглядами, навичками, звичками, манерами спілкування з людьми. Тому психологічні методи вивчення особистості що застосовуються у звичайних умовах, тут мають бути адаптованими до тих характерних чинників, які відрізняють осіб, що відбувають покарання за скоєні злочини. Соціально-психологічні відхилення (дефекти) у поведінці індивіда, укоріненні у процесі здійснення ним злочинної діяльності вимагають такого соціального контролю, який був би спрямований на руйнування злочинних потреб, ліквідацію існуючого негативного соціального досвіду, створення основ для подальшого розвитку позитивної структури зв'язків.

Необхідною передумовою для обрання методів психологічного впливу є вивчення особистості засудженого, його поведінки у генезисі (до виправно-трудоу закладу та під час перебування у ньому), ставлення до праці, навчання, режиму, комплексу заходів соціального впливу. Особистість засудженого являє собою складну структуру, що об'єднує комплекс соціально-психологічних поглядів, потреб, стосунків, в яких домінують негативні тенденції.

#### 1.4. Самостійна робота студентів

##### Тема 1. Предмет і завдання психології (загальної і професійної)

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 1.1. Предмет психології та її завдання
- 1.2. Предмет юридичної психології та її завдання
- 1.3. Галузі психології
- 1.4. Принципи психології
- 1.5. Зв'язок психології з іншими науками

Завдання 1. Заповніть таблицю:

№№ n/n	Напрямок психології	Предмет дослідження	Основні представники
1.	психоаналіз		
2.	біхевіоризм		
3.	гуманістична психологія		
4.	гештальт-психологія		
5.	когнітивна психологія		

Завдання 2. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:

1. Що є предметом психології на сучасному етапі?
  - А) людина;
  - Б) особистість;
  - В) психіка;
  - Г) поведінка.
2. Який психологічний принцип допомагає визначити, що кожному рівню детермінації притаманний свій тип розвитку?
  - А) принцип єдності психіки і діяльності;
  - Б) принцип розвитку психіки;
  - В) принцип відображення;
  - Г) принцип гуманізму.
3. Якої вимоги до визначення методів психології не існує?
  - А) об'єктивність;
  - Б) генетичний підхід;

- В) єдність теорії і практики;  
Г) доступність.
4. Який методологічний рівень розглядає сукупність тих принципів і теорій, які можуть застосовуватися для конкретного напрямку певної науки?  
А) філософської методології;  
Б) загальнонаукової методології;  
В) конкретно-наукової методології;  
Г) процедур і методик дослідження.
5. На якому етапі психологічного дослідження відбувається кількісний та якісний аналіз і синтез зафіксованих даних?  
А) етап підготовки;  
Б) етап збирання фактичних даних;  
В) етап обробки інформації;  
Г) етап інтерпретації даних та формулювання висновків.
6. До якої групи методів належить спостереження?  
А) організаційні методи;  
Б) емпіричні методи;  
В) інтерпретаційні методи;  
Г) наукові методи.
7. Яких видів експерименту не існує?  
А) довільні та мимовільні;  
Б) штучні та умовні;  
В) природні та лабораторні;  
Г) констатуючі та формуючі.
8. Який психологічний метод спрямований на вивчення взаємостосунків у малих групах, визначення соціально-психологічного клімату?  
А) метод анкетування;  
Б) соціометричний метод;  
В) трудовий метод;  
Г) біографічний метод.
9. Яка галузь психології розробляє нові методи психологічного дослідження для ґрунтовнішого вивчення психічної реальності?  
А) експериментальна психологія;  
Б) генетична психологія;  
В) порівняльна психологія;  
Г) диференціальна психологія.
10. Яка галузь психології вивчає психологічні закономірності навчання і виховання особистості?  
А) вікова психологія;  
Б) педагогічна психологія;  
В) психологія аномального розвитку;  
Г) спеціальна психологія.

*Завдання 3. Обґрунтуйте відповідь на психологічні задачі:*

***Психологічна задача № 1***

Визначте, які принципи наукового дослідження було порушено у наведеній ситуації.

Досить відомий та популярний письменник розповідав про те, що йому вдалосявилікуватися від загрозливої для життя і рідкісної хвороби, почергово приймаючи вітаміни і читаючи гумористичні оповідання. Цей випадок він детально описав у своїй книзі і порекомендував усім людям використовувати його досвід.

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 2***

Визначте, які принципи наукового дослідження було порушено у наведеній ситуації.

Деякі медики XVII ст. були переконані у тому, що хвороби, які супроводжуються лихоманкою (високою температурою тіла), варто лікувати кровопусканням. І хоча багато

пацієнтів помирало у процесі такого лікування, ці лікарі не відмовлялися від застосування даного методу. Якщо людина видужала – вважали це досягненням свого методу лікування, якщо помирала – пояснювали смерть невиліковністю хвороби.

Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 3**

Досить часто психологи спостерігають за поведінкою людей у спеціально створених умовах (лабораторний експеримент), замість того, щоби робити це у повсякденному житті, у природних умовах. Як ви вважаєте, чому?

### **Психологічна задача № 4**

Психологи-науковці стверджують, що варто ставитися скептично до психологічних тестів, які друкуються у популярних виданнях газет і журналів та розраховані на широке коло читачів. Як ви вважаєте, чому? Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 5**

Професор Іванов апробує на своїх студентах новий тест на схильність до вивчення психології на початку навчального року. У кінці навчального року він з'ясує, що ті, хто найбільш успішно виконав тест є середніми, за успішністю. Чим цей тест не володіє? Яку вимогу до використання психологічного методу не було враховано?

Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 6**

Визначте, позитивною чи негативною є кореляція у випадку, якщо:

- а) чим старшою є людина, тим менше вона провокує статеві конфлікти;
- б) чим вищою є температура повітря, тим вищим є рівень насильницьких вуличних злочинів;
- в) чим вищим є результат дитини за результатами інтелектуального тесту, тим меншою є ймовірність того, що у сім'ї до дитини застосовують фізичне насильство.

Запропонуйте декілька пояснень вищенаведених фактів. Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 7**

Відомий лікар, приймаючи участь у ток-шоу на телебаченні, представляє програму шоколадної терапії. Він стверджує: «Людина, яка хоча б один день на тиждень відпочиває та їсть шоколад, здатна уникнути проблем зайвої ваги, у неї меншою є ймовірність виникнення депресії, вона краще навчається».

На вашу думку, що варто було б дізнатися про цю програму, перш ніж прийняти у ній участь? Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 8**

Досить часто дослідник вивчає одну й ту ж групу протягом багатьох років. На вашу думку, як називають таке дослідження? Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 9**

Ви знайшли в Інтернеті інформацію про зверхсенсаційне психологічне відкриття. Що варто враховувати у кожному подібному випадку? Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 10**

Протягом тривалого часу хворий, за приписом лікарів, приймає сильнодіючий наркотик. Коли період лікування завершується, з'ясується, що у нього відсутні будь-які негативні психофізіологічні наслідки, окрім залежності від препарату. Які висновки про міру небезпечності чи безпечності наркотичного препарату можна зробити аналізуючи цей конкретний приклад?

Обґрунтуйте відповідь.

## **Тема 2. Методологічні основи і методи психології**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 2.1. Поняття методології дослідження
- 2.2. Загальна характеристика методів науки
- 2.3. Класифікація методів психології (загальної і професійної)

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Що є предметом психології на сучасному етапі?
  - А) людина;
  - Б) особистість;
  - В) психіка;
  - Г) поведінка.
2. Який психологічний принцип допомагає визначити, що кожному рівню детермінації притаманний свій тип розвитку?
  - А) принцип єдності психіки і діяльності;
  - Б) принцип розвитку психіки;
  - В) принцип відображення;
  - Г) принцип гуманізму.
3. Якої вимоги до визначення методів психології не існує?
  - А) об'єктивність;
  - Б) генетичний підхід;
  - В) єдність теорії і практики;
  - Г) доступність.
4. Який методологічний рівень розглядає сукупність тих принципів і теорій, які можуть застосовуватися для конкретного напрямку певної науки?
  - А) філософської методології;
  - Б) загальнонаукової методології;
  - В) конкретно-наукової методології;
  - Г) процедур і методик дослідження.
5. На якому етапі психологічного дослідження відбувається кількісний та якісний аналіз і синтез зафіксованих даних?
  - А) етап підготовки;
  - Б) етап збирання фактичних даних;
  - В) етап обробки інформації;
  - Г) етап інтерпретації даних та формулювання висновків.
6. До якої групи методів належить спостереження?
  - А) організаційні методи;
  - Б) емпіричні методи;
  - В) інтерпретаційні методи;
  - Г) наукові методи.
7. Яких видів експерименту не існує?
  - А) довільні та мимовільні;
  - Б) штучні та умовні;
  - В) природні та лабораторні;
  - Г) констатуючі та формуючі.
8. Який психологічний метод спрямований на вивчення взаємостосунків у малих групах, визначення соціально-психологічного клімату?
  - А) метод анкетування;
  - Б) соціометричний метод;
  - В) трудовий метод;
  - Г) біографічний метод.
9. Яка галузь психології розробляє нові методи психологічного дослідження для ґрунтовнішого вивчення психічної реальності?
  - А) експериментальна психологія;
  - Б) генетична психологія;
  - В) порівняльна психологія;
  - Г) диференціальна психологія.
10. Яка галузь психології вивчає психологічні закономірності навчання і виховання особистості?
  - А) вікова психологія;
  - Б) педагогічна психологія;

В) психологія аномального розвитку;

Г) спеціальна психологія.

*Завдання 2. Обґрунтуйте відповідь на психологічні задачі:*

**Психологічна задача № 1**

Визначте, які принципи наукового дослідження було порушено у наведеній ситуації.

Досить відомий та популярний письменник розповідав про те, що йому вдалося вилікуватися від загрозливої для життя і рідкісної хвороби, почергово приймаючи вітаміни і читаючи гумористичні оповідання. Цей випадок він детально описав у своїй книзі і порекомендував усім людям використовувати його досвід.

Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 2**

Визначте, які принципи наукового дослідження було порушено у наведеній ситуації.

Деякі медики XVII ст. були переконані у тому, що хвороби, які супроводжуються лихоманкою (високою температурою тіла), варто лікувати кровопусканням. І хоча багато пацієнтів помирало у процесі такого лікування, ці лікарі не відмовлялися від застосування даного методу. Якщо людина видужала – вважали це досягненням свого методу лікування, якщо помирала – пояснювали смерть невиліковністю хвороби.

Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 3**

Досить часто психологи спостерігають за поведінкою людей у спеціально створених умовах (лабораторний експеримент), замість того, щоби робити це у повсякденному житті, у природніх умовах. Як ви вважаєте, чому?

**Психологічна задача № 4**

Психологи-науковці стверджують, що варто ставитися скептично до психологічних тестів, які друкуються у популярних виданнях газет і журналів та розраховані на широке коло читачів. Як ви вважаєте, чому? Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 5**

Професор Іванов апробує на своїх студентах новий тест на схильність до вивчення психології на початку навчального року. У кінці навчального року він з'ясує, що ті, хто найбільш успішно виконав тест є середніми, за успішністю. Чим цей тест не володіє? Яку вимогу до використання психологічного методу не було враховано?

Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 6**

Визначте, позитивною чи негативною є кореляція у випадку, якщо:

а) чим старшою є людина, тим менше вона провокує статеві конфлікти;

б) чим вищою є температура повітря, тим вищим є рівень насильницьких вуличних злочинів;

в) чим вищим є результат дитини за результатами інтелектуального тесту, тим меншою є ймовірність того, що у сім'ї до дитини застосовують фізичне насильство.

Запропонуйте декілька пояснень вищенаведених фактів. Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 7**

Відомий лікар, приймаючи участь у ток-шоу на телебаченні, представляє програму шоколадної терапії. Він стверджує: «Людина, яка хоча б один день на тиждень відпочиває та їсть шоколад, здатна уникнути проблем зайвої ваги, у неї меншою є ймовірність виникнення депресії, вона краще навчається».

На вашу думку, що варто було б дізнатися про цю програму, перш ніж прийняти у ній участь? Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 8**

Досить часто дослідник вивчає одну й ту ж групу протягом багатьох років. На вашу думку, як називають таке дослідження? Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 9**

Ви знайшли в Інтернеті інформацію про зверхсенсаційне психологічне відкриття. Що варто враховувати у кожному подібному випадку? Обґрунтуйте відповідь.

**Психологічна задача № 10**

Протягом тривалого часу хворий, за приписом лікарів, приймає сильнодіючий наркотик. Коли період лікування завершується, з'ясовується, що у нього відсутні будь-які негативні психофізіологічні наслідки, окрім залежності від препарату. Які висновки про міру небезпечності чи безпечності наркотичного препарату можна зробити аналізуючи цей конкретний приклад?

Обґрунтуйте відповідь.

### **Тема 3. Актуальні проблеми навчальної дисципліни «Психологія (загальна і професійна)»**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

#### 3.1. Рання історія юридичної психології.

3.1.1. предмет психології у добу античності;

3.1.2. предмет психології у добу Нового часу.

#### 3.2. Виокремлення юридичної психології як науки.

3.2.1. психологічні напрями і школи;

3.2.2. етапи розвитку юридичної психології.

#### 3.3. Історія розвитку сучасної юридичної психології.

3.3.1. розвиток юридичної психології в Україні на сучасному етапі;

3.3.2. предмет і завдання юридичної психології на сучасному етапі.

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Природничо-науковий етап розвитку юридичної психології тривав:

А) з початку XVII ст. до початку XVIII ст.;

Б) з початку XVIII ст. до кінця XVIII ст.;

В) з кінця XVIII ст. до початку XIX ст.;

Г) з початку XX ст. до теперішнього часу.

2. Основним доказом визнання вини підозрюваного у добу античності та у середньовічному суспільстві вважали:

А) особисте зізнання підозрюваного;

Б) докази проти підозрюваного;

В) свідчення проти підозрюваного;

Г) інформація про підозрюваного.

3. У XIX ст. особливу увагу починають звертати на:

А) особистість потерпілого;

Б) особистість підозрюваного;

В) особистість злочинця;

Г) докази по справі.

4. Хто одним із перших звернув увагу на можливість дострокового звільнення злочинця, за певних позитивних варіантів поведінки?

А) І.Т.Посошков;

Б) М.М.Щербатов;

В) О.М.Радіщев;

Г) О.Ф.Коні.

5. Що є предметом юридичної психології, на думку В.Л.Васильєва:

А) психічні явища, механізми і закономірності людської психіки, пов'язані із застосуванням права;

Б) особливості розвитку і прояву психологічних закономірностей, пов'язаних із процесом діяльності по здійсненню правосуддя;

В) психологічні основи особистості і діяльності в умовах правового регулювання системи «людина - право»;

Г) психічна діяльність людини, її закони.

6. Що є об'єктом вивчення юридичної психології?

А) психіка особистості;

Б) особистість, як свідомий індивід, що виконує конкретні соціальні функції у системі «людина – суспільство – право»;



В) система правового регулювання;

Г) система «людина – право».

7. Чим визначається система юридичної психології?

А) предметом науки;

Б) об'єктом науки;

В) завданнями науки;

Г) структурою науки.

8. Що вивчає правова психологія?

А) психологічні закономірності динаміки особистості у процесі відбування покарання, у тому числі – у місцях позбавлення волі, особливості формування та функціонування мікрогруп засуджених;

Б) психологічні закономірності формування антисуспільної спрямованості особистості, мотиви вчинення злочинів, особливості виникнення та динаміку протиправних установок поведінки: психологію формування та розвитку злочинних груп (натовпу), психологію неповнолітніх правопорушників;

В) психологічні засади розкриття та розслідування злочинів;

Г) психологічні аспекти правотворчості та змісту права, особливості впливу закону на формування правосвідомості (суспільної та індивідуальної) і суб'єктів правовідносин.

9. Яка галузь юридичної психології вивчає психологічні аспекти професійного психологічного відбору, психологічного супроводження оперативно-службових заходів, психологічної підготовки фахівців для здійснення юридичної діяльності?

А) психологія юридичної праці;

Б) кримінальна психологія;

В) пенітенціарна психологія;

Г) судова психологія.

10. Що становить методологічну основу юридичної психології?

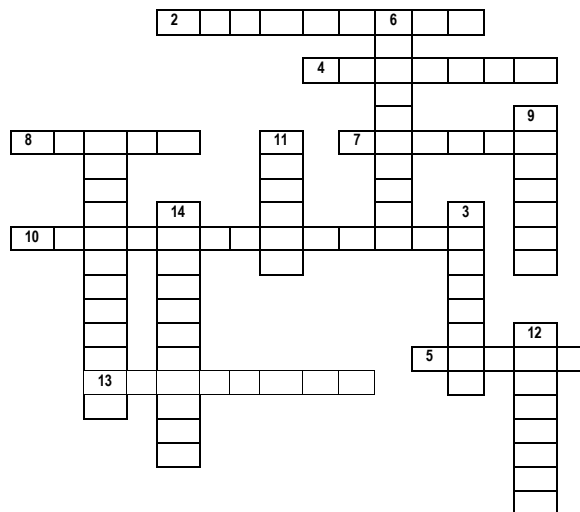
А) методи психології та юриспруденції;

Б) системний метод;

В) системно-структурний аналіз процесу діяльності;

Г) особистісно-соціально-діяльнісний підхід.

*Завдання 2. Розв'язати кросворд № 1*



*По горизонталі:*

2. Предмет юридичної психології, за А.Є.Брусиловським.

4. Логічне розташування проблемних питань юридичної психології.

5. Його вивчає загальна частина юридичної психології.

7. Може бути кримінальним, цивільним, адміністративним тощо.

8. Його вивчає правова психологія.

10. Приклад реалізації системного підходу у психології юридичної праці.

13. Метод боротьби із злочинцем, за Ч.Ломброзо.

*По вертикалі:*

1. В основі теорії Ч.Ломброзо.

3. Психологічна риса особистості, за П.А.Рудиком.

6. Буває судово-психіатричною та судово-психологічною.

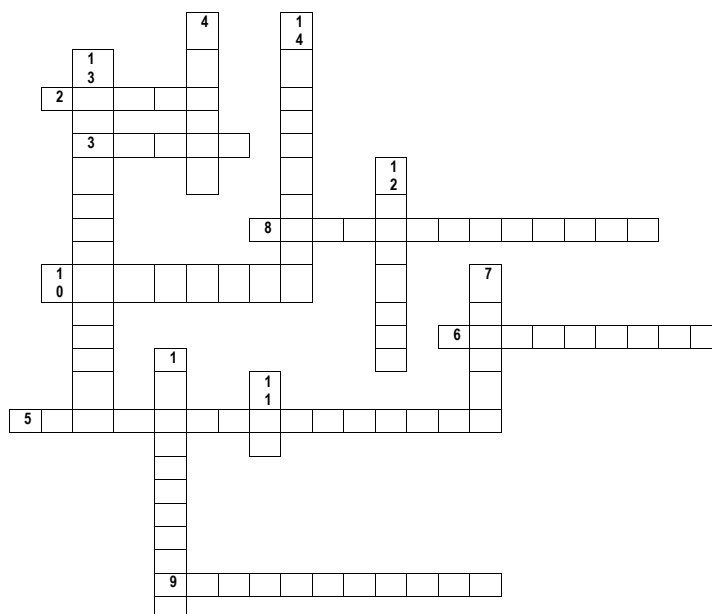
9. Предмет юридичної психології на думку більшості психологів.

11. Елемент діяльності.

12. Автор праці «Психологія та її застосування до судового життя».

14. Основа юридичної психології, розглядає методи і принципи науки

*Завдання 3. Розв'язати кросворд № 2*



*По горизонталі:*

2. Предмет юридичної психології, за А.В.Рагіновим.

3. Психологічна особливість діяльності, за П.А.Рудиком.

5. Її вивчає загальна частина юридичної психології.

6. Особливості його психіки вивчає кримінальна психологія.

8. Її розробляє та досліджує психологія юридичної праці.

9. Психологічна риса особистості, за П.А.Рудиком.

10. Основний доказ визнання вини підозрюваного у добу античності.

*По вертикалі:*

1. Предмет юридичної психології, за А.Є.Брусиловським.

4. Об'єкт вивчення кримінальної психології.

7. Інша назва напряму юридичної діяльності.

11. Елемент діяльності.

12. Автор праці «Систематичне керівництво з судової психології».

13. Одна з юридичних наук, що у подальшому призвела до виникнення кримінальної психології.

14. Наука, яка вивчає особливості поведінки психічно хворих.

### Питання для самоконтролю

1. Скільки існує періодів в історії розвитку юридичної психології?
2. Чим характеризується кожен з періодів в історії розвитку юридичної психології?
3. Яка праця з юридичної психології вийшла першою?
4. У чому полягають особливості розвитку юридичної психології в Україні?
5. Що є предметом юридичної психології на сучасному етапі?
6. Яка галузь юридичної психології першою виникла в Україні?
7. Що вивчає юридична психологія?

### Тема 4. Соціально-психологічні основи психології

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 4.1. Спілкування: його мета, засоби, функції, види та структура
- 4.2. Вербальні засоби спілкування. Особливості публічного виступу
- 4.3. Невербальні засоби спілкування, їх класифікація
- 4.4. Ділове спілкування. Культура спілкування

Завдання 1. Підберіть п'ять висловлювань, і до кожного відзначте п'ять почуттів, які при цьому відчуває людина:

Зразок висловлювання	Почуття, які, можливо, переживає при цьому інша людина
«Ти зовсім перестала мене помічати. Я щось не так роблю?»	стурбованість, приниження, образа, ревності, залежність

Завдання 2. Проаналізуйте за наведеними прикладами вплив на слухача одночасно слів і жестів. Які висновки можна зробити в описаних ситуаціях? На яку інформацію варто покладатися у випадку розходження між вербальною та невербальною інформацією?

1. З. Фрейд, спілкуючись з пацієнткою про те, яка вона щаслива у шлюбі помітив, що вона несвідомо то знімала з пальця обручку, то одягала її.
2. Службовець розповідав начальнику про свій проект реорганізації роботи відділу. Начальник сидів дуже прямо, щільно упирався ногами в підлогу, не зупиняючи погляд на службовцеві, але систематично повторював: «Так-так...». В середині бесіди відхилився назад, підпер підборіддя, так, що вказівний палець витягнувся вздовж щоки і задумливо погортав проект, промовляючи: «Так, все, про що ви говорили, без сумніву, дуже цікаво, я подумаю над вашими пропозиціями».
3. Ви просите у знайомого книжку. Він з готовністю погоджується дати її вам і починає її шукати на полицях. Шукає, шукає... Здавалося, все обшукав, але книги ніде немає!
4. Політичний діяч виступає з передвиборчою програмою. Помахуючи вказівним пальцем над головою слухачів, він говорить: «Я щиро прагну до діалогу, намагаюся враховувати думку всіх прошарків суспільства...» Роблячи плавні округлі жести обома руками, він запевняє всіх, що у нього є чітка програма.

### Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «вербальна комунікація»
2. Дайте визначення поняття «культура говоріння»
3. Дайте визначення поняття «культура слухання»
4. Дайте визначення поняття «невербальна комунікація»
5. У чому полягають особливості розвитку здатності розуміти невербальні засоби спілкування?
6. Розкрийте значення жестів у діловому спілкуванні
7. У чому полягають особливості розвитку невербальної комунікації як самостійного наукового напрямку?

## **Тема 5. Психологія ділового спілкування в юридичній діяльності**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 5.1. Види ділового спілкування.
  - 5.1.1. ділова нарада;
  - 5.1.2. ділова телефонна розмова.
- 5.2. Способи і стратегії спілкування.
  - 5.2.1. маніпулятивна стратегія спілкування;
  - 5.2.2. актуалізаторська стратегія спілкування.
- 5.3. Вербальне та невербальне спілкування.
  - 5.3.1. особливості вербального спілкування;
  - 5.3.2. класифікація невербальних засобів спілкування.
- 5.4. Стилі спілкування.
  - 5.4.1. види стилів спілкування;
  - 5.4.2. особливості застосування стилів спілкування.
- 5.5. Національні стилі проведення переговорів.
  - 5.5.1. національні особливості проведення переговорів в Україні;
  - 5.5.2. національні особливості проведення переговорів в країнах світу (за власним вибором).

*Завдання 1: Підготувати письмово повідомлення на тему «Психологічні та етичні норми і принципи спілкування ... (будь-яка країна світу за власним вибором)».*

*Завдання 2. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Інтеракція – це:
  - А) спілкування;
  - Б) взаємодія;
  - В) емпатія;
  - Г) сприйняття людини людиною.
2. Предметом ділового спілкування є:
  - А) комунікація;
  - Б) співрозмовник;
  - В) діло;
  - Г) взаєморозуміння.
3. У структурі спілкування виділяють сторони:
  - А) повідомлення і сприймання;
  - Б) комунікативна, інтерактивна і перцептивна;
  - В) логічна і емоційна;
  - Г) індивідуальна і колективна.
4. Інформація, яка передається від однієї живої істоти до іншої це:
  - А) мета спілкування;
  - Б) засоби спілкування;
  - В) зміст спілкування;
  - Г) форми спілкування.
5. До якої системи невербальних засобів спілкування відносяться сміх, плач, подих?
  - А) акустична система;
  - Б) оптична система;
  - В) тактико-кінетична система;
  - Г) ольфакторна система.
6. Когнітивне спілкування полягає у:
  - А) обміні продуктами діяльності;
  - Б) обміні знаннями;
  - В) обміні діями, уміннями, навичками;
  - Г) обміні психічними або фізіологічними станами.
7. Яка форма спілкування характеризується включенням у процес спілкування третього учасника, як посередника:
  - А) пряме;

- Б) непряме;
- В) неопосередковане;
- Г) масове.

8. Змістом якого виду спілкування є те, чим зайняті люди, а не їх внутрішні проблеми?

- А) інструментальне спілкування;
- Б) функціонально-рольове спілкування;
- Г) цільове спілкування;
- Г) ділове спілкування.

9. Мовленнєве спілкування – це:

- А) комунікативна взаємодія суб'єктів, тобто комунікативний акт;
- Б) вербальне спілкування;
- В) сприймання інформації;
- Г) виголошування інформації.

10. Що є важливою особливістю невербальної комунікації?

- А) те, що цю проблему досліджують не лише соціальні психологи;
- Б) вона тісно пов'язана із вербальною;
- В) те, що вона здійснюється за участю різних сенсорних систем: зору, слуху, смаку, нюху,

дотику;

- Г) те, що вона є одним із видів спілкування.

*Завдання 3. Розробіть та занотуйте у зошиті основні правила ділового спілкування.*

*Завдання 4. Розробіть та занотуйте у зошиті основні правила публічного виступу.*

#### **Питання для самоконтролю**

1. Які є види ділового спілкування?
2. Які є способи ділового спілкування?
3. Які є стратегії ділового спілкування?
4. Чим вербальне спілкування відрізняється від невербального?
5. Які є форми вербального спілкування?
6. Які є види невербального спілкування?
7. Як стиль спілкування впливає на проведення ділових переговорів?

#### **Тема 6. Психологія особистості**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 6.1. Поняття про особистість. Індивід. Індивідуальність
- 6.2. Структура особистості: психічне, біологічне та соціальне
- 6.3. Характеристика розвитку особистості
- 6.4. Мотивація діяльності і поведінки особистості

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Особистість – це:

- А) кожний окремо взятий індивід;
- Б) людина з певним світосприйняттям;
- В) людина, яка свідомо реагує на події і явища суспільного життя;
- Г) певний представник людського роду.

2. Представники якого підходу до опису особистості стверджували, що для пізнання особистості необхідно вивчати такі її характеристики, як статус, позиція, ролі, ранг?

- А) соціально-психологічного;
- Б) індивідуально-психологічного;
- В) діяльнісного;
- Г) генетичного.

3. Представники якого напряму психології, розглядають людину як космічну істоту, що пов'язана на рівні несвідомої психіки з усім людством і Всесвітом?

- А) когнітивна психологія;
- Б) трансперсональна психологія;
- В) гуманістична психологія;

Г) психоаналіз.

4. Як називають мотиви, в яких виявляються потреби особистості в умовах спеціально організованої діяльності?

А) прагнення особистості;

Б) світогляд особистості;

В) погляди особистості;

Г) перспектива особистості.

5. У якому з наведених варіантів вірно зазначено мотиви, що входять до структури спрямованості особистості:

А) мотивація, потреби, перспективи;

Б) світогляд, ідеали, інтереси, потяги;

В) соціалізація, мотивація, потреби;

Г) індивід, індивідуальність, психіка.

6. Яке поняття є найвужче за змістом?

А) індивід;

Б) індивідуальність;

В) особистість;

Г) людина.

7. Хто виокремив різні види компенсації, які створюють різні «життєві сили», зокрема: успішна компенсація, надкомпенсація та «вихід у хворобу»?

А) З. Фрейд;

Б) К. Хорні;

В) А. Адлер;

Г) Е. Фромм.

8. Представники якого напрямку психології виходять з розуміння людини як «розуміючої, аналізуючої»?

А) когнітивна психологія;

Б) трансперсональна психологія;

В) гуманістична психологія;

Г) психоаналіз.

9. Хто є автором теорії невротичних потреб?

А) З. Фрейд;

Б) К. Хорні;

В) А. Адлер;

Г) Е. Фромм.

10. Як називають особливу форму психічної діяльності, зорієнтовану на відображення і перетворення дійсності?

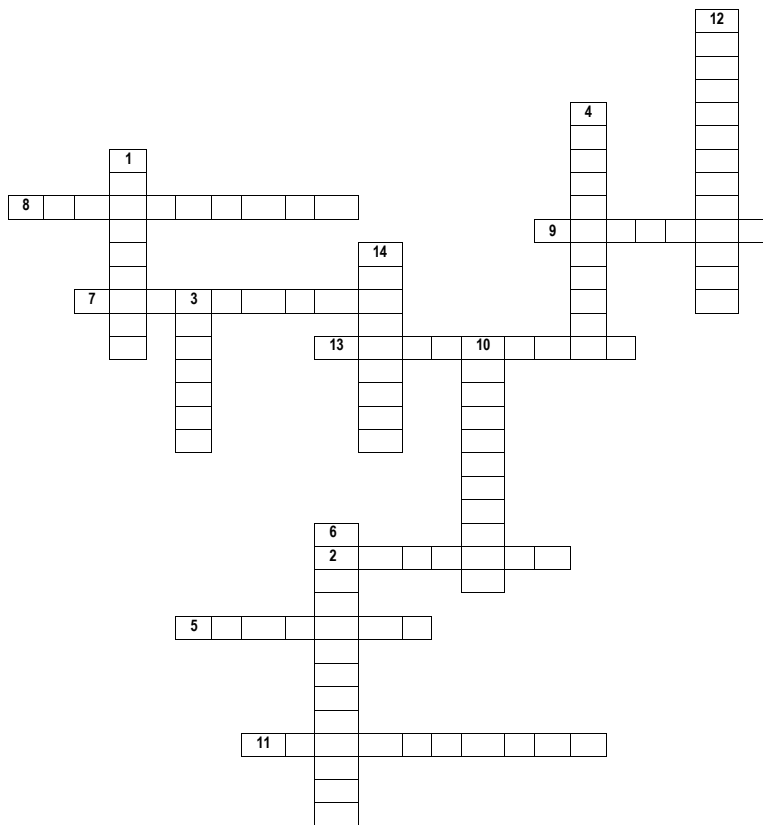
А) індивідуальність;

Б) свідомість;

В) цілеспрямованість;

Г) соціалізація.

Завдання 2. Розв'язати кросворд № 1



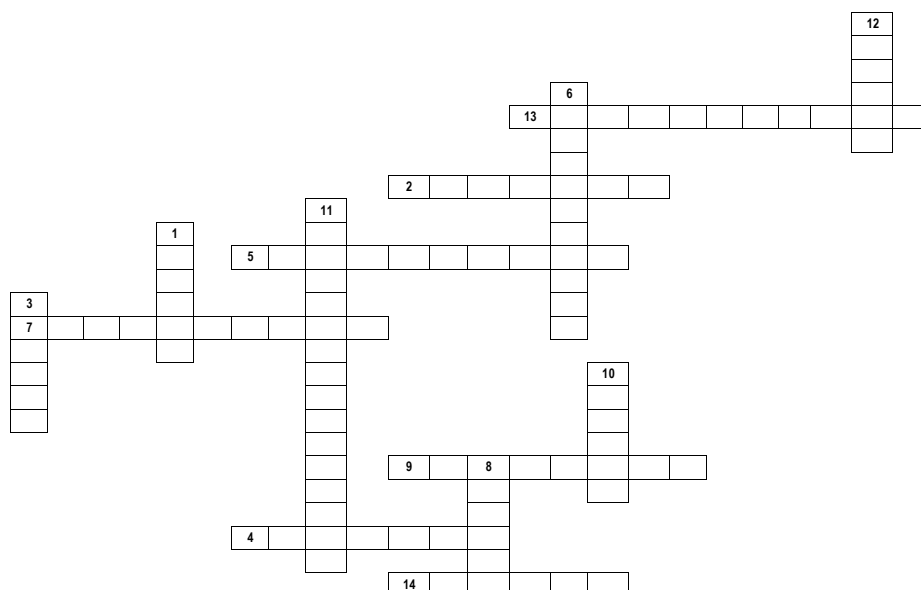
*По горизонталі:*

- 2. Вроджені ідеї, спогади завдяки яким людина сприймає, переживає та реагує на події певним чином.
- 5. У неї може перерости нестерпність тягаря відчуження (за Е.Фроммом).
- 7. Чітка система, модель у теорії Дж.Келлі.
- 8. Компонент структури особистості, за Р.Асаджиолі, у якому розташовуються вищі відчуття та здібності.
- 9. Окремий представник людського роду.
- 11. Відображення у психіці людини ідеальних образів дійсності, своєї діяльності, самої себе.
- 13. Складова спрямованості особистості.

*По вертикалі:*

- 1. Поняття, введене у психологію З.Фрейдом.
- 3. Приклад архетипу (за К.-Г.Юнгом).
- 4. Поняття, започатковане у психології А.Адлером.
- 6. Прагнення до росту, розвитку, самовираження (досліджується представниками гуманістичної психології).
- 10. Суспільний індивід, об'єкт і суб'єкт історичного процесу.
- 12. Система мотивів, активність людини, вибірковість взаємин.
- 14. Система потреб людини, спрямованих на досягнення конкретної мети.

### Завдання 3. Розв'язати кросворд № 2



*По горизонталі:*

2. Компонент структури особистості (за З.Фрейдом).
4. Вона, на думку К.Хорні, може бути невротичною.
5. Теорія Е.Фромма.
7. Протилежність біофілії у теорії Е.Фромма.
9. Пізнавальний процес, який вивчають представники когнітивної теорії особистості.
13. Соціальна властивість індивіда.
14. Складова свідомості.

*По вертикалі:*

1. Метод дослідження особистості (за З.Фрейдом).
3. Приклад архетипу (за К.-Г.Юнгом).
6. Концептуальна трансперсональна система Р.Асаджиолі.
8. Приклад фізіологічної потреби.
10. Жива істота, яка володіє мовленням, свідомістю.
11. Неповторне поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її відмінність від інших.
12. Рівень, який на думку С.Гроффа, знаходиться за межами свідомості.

#### **Питання для самоконтролю**

1. Наведіть визначення поняття «особистість»
2. Що у структурі особистості є біологічним?
3. Що у структурі особистості є соціальним?
4. Наведіть визначення поняття «індивідуальність»
5. Чи кожна людина є особистістю?
6. Які складові мотивації людини?
7. Що впливає на мотивацію людини?

#### **Тема 7. Пізнавальні процеси особистості**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 7.1. Відчуття, види і властивості
- 7.2. Сприймання, види і властивості. Види порушень сприймання
- 7.3. Пам'ять, процеси і види
- 7.4. Види порушень пам'яті. Прийоми розвитку пам'яті
- 7.5. Мислення. Види і стилі мислення



Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:

1. Яке з наведених визначень відчуттів є найбільш повним і точним?

А) відчуття це процес опосередкованого відображення у свідомості людини властивостей предметів і явищ об'єктивного світу;

Б) відчуття це процес безпосереднього відображення у мозку людини предметів і явищ зовнішнього світу в їх взаємозв'язках та взаємозалежностях;

В) відчуття це те що ми сприймаємо за допомогою слуху, нюху, зору і смаку;

Г) відчуття це відображення у свідомості людини окремих властивостей, якостей предметів і явищ об'єктивної дійсності внаслідок їх безпосереднього впливу на органи чуття.

2. У чому виявляється адаптація аналізатора до дії подразника?

А) підвищення чутливості;

Б) зниження чутливості;

В) пристосування до дії подразника;

Г) втрата здатності відчувати.

3. Відомий астроном Гольбах одного разу розповідав, що розглядаючи Місяць у телескоп, офіцер прийняв гори за башти фортеці, пастор за дзвіницю, а світська дама зуміла «побачити» там закохані пари, що обійнялися. Про яку особливість сприймання тут йде мова?

А) константність;

Б) апперцепцію;

В) ілюзію;

Г) виділення предмету з фону.

4. Ілюзією сприймання називається:

А) властиве в певних умовах усім людям неадекватне, помилкове відображення предметів;

Б) помилкове відображення предметів у хворобливому стані;

В) неадекватне, помилкове відображення предметів, властиве тільки деяким людям;

Г) викривлене сприймання предметів у стані втоми.

5. Властивість відчуттів, при якій предмету відчуття уже не має, але образ його ще існує, називають:

А) якість відчуттів;

Б) інтенсивність відчуттів;

В) післядія відчуття;

Г) поріг чуттєвості відчуттів.

6. Явище, коли під впливом звукового подразника у суб'єкта виникають зорові образи («гострий смак», «солодкі звуки») називають:

А) органічні відчуття;

Б) верхній поріг чуттєвості;

В) диференційований поріг чуттєвості;

Г) синестезія.

7. Яке з наведених визначень пам'яті є найбільш повним і правильним?

А) пам'ять – це збереження раніше набутих вражень;

Б) пам'ять – це психічний процес використання раніше набутого досвіду у практичній діяльності;

В) пам'ять – це заснована на відчуттях і сприйманні здатність людини збагачувати свій досвід;

Г) пам'ять – це здатність нервової системи набувати, зберігати та відтворювати досвід.

8. Від чого залежить процес забування?

А) від бажання пам'ятати;

Б) від небажання пам'ятати;

В) від змісту діяльності, рівня усвідомленості;

Г) від часу.

9. Яку розумову операцію виконують студенти, коли на основі спостереження певних фактів виводять та формулюють правило?

А) аналіз;

Б) порівняння;

- В) синтез;  
Г) узагальнення.  
10. Який засіб створення образів уяви поєднує елементи різних вражень?  
А) доповнення;  
Б) аглютинація;  
В) типізація;  
Г) алегорія.

*Завдання 2. Обґрунтуйте відповідь на психологічні задачі:*

***Психологічна задача № 1***

Визначте філософську концепцію автора наведеного висловлювання. Проти чого і як ви будете заперечувати?

1. «...я означив відчуття як символи зовнішніх явищ і відкинув у них будь-яку аналогію з речами, які вони представляють».

2. «...відчуття є дійсно безпосереднім зв'язком свідомості із зовнішнім світом, є перетворенням енергії зовнішнього подразнення у факт свідомості».

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 2***

Які закономірності відчуттів проявляються у таких явищах?

1. Пілоти здатні визначити різницю у кількості оборотів з точністю до 3%.

2. Смак цукру знижує чутливість до жовто-гарячого та червоного кольорів.

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 3***

У якому випадку людина краще сприймає і запам'ятовує нову дорогу – якщо йде сама чи із співрозмовником, який добре знає куди йти?

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 4***

Чим пояснити такі ілюзії?

1. При надзвуківій швидкості літака, пілот бачить на рівні літака предмети, які у дійсності є позаду нього на відстані 100 метрів.

2. Відомо, що при сприйманні звуку голосу актора на екрані у кінотеатрі виникає своєрідна ілюзія: голос немов би переміщується разом з актором і ніби виходить з його вуст, незважаючи на те, що звук залишається в одній точці часто зміщеної, відносно зорового зображення на екрані.

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 5***

Знаючи закономірності сприймання поясніть:

1. Чому ми рідко помічаємо помилки при читанні художньої літератури?

2. З якою метою викладач помилки у зошитах виправляє червоною пастою?

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 6***

Визначте вид відтворення пам'яті:

Студенту, який витяг екзаменаційний білет досить часто у перший момент здається, що він усе забув, нічого не знає, а потім у пам'яті виникають потрібні відомості – уявляє місце у підручнику, конспекті, де викладено потрібний матеріал, на правій сторінці чи на лівій, вгорі чи внизу, і, нарешті полегшено зітхає – він знає що потрібно відповідати. Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 7***

Визначте вид відтворення пам'яті:

Викладач, починаючи семінар, попросив студентів закрити конспекти, поставив перед ними питання і викликав одного до дошки. Студент, якого викликали, хвилинку подумавши, ґрунтовно і правильно відповів на питання.

Обґрунтуйте відповідь.

***Психологічна задача № 8***

Визначте вид відтворення пам'яті:

Студент, готуючись до семінару, знайшов лекцію, почав читати і радісно крикнув: «Я це все знаю», а наступного дня одержав «2», бо не зміг переказати матеріал. Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 9**

Як можна пояснити забування у наведеному прикладі?

Якось один актор повинен був замінити у виставі свого колегу. Він вивчив роль протягом одного дня і під час виступу знав її досконало. Але через декілька днів, виявилось, що необхідно зіграти цю ж роль. Директор театру викликав актора і сказав йому про це.

- Я не можу сьогодні грати тому що не пам'ятаю ролі, - із чистосердним жалем сказав актор.

- Як це не можете? Два дні тому ви її добре знали. У вас же прекрасна пам'ять.

- Усе це так, але роль я забув.

Обґрунтуйте відповідь.

### **Психологічна задача № 10**

Яку розумову операцію виконує юрист, коли на основі спостереження певних фактів виводить та формулює висновок?

Обґрунтуйте, який вид мислення переважає у діяльності юриста?

*Завдання 3. Визначте продуктивність своєї пам'яті*

*Інструкція:* вам буде запропоновано таблицю із числовими рядами. Завдання полягає у тому, щоби за 20 секунд запам'ятати якомога більше чисел. Через 20 секунд, коли таблицю забираємо, необхідно записати ті числа, які запам'ятали.

**Таблиця**

13	91	47	39
65	83	19	51
23	94	71	87

*Ключ:* оцінка короткочасної зорової пам'яті здійснюється залежно від кількості вірно відтворених чисел. Норма дорослої людини – 7 і більше.

### **Питання для самоконтролю**

1. Які є види відчуття?
2. Від чого залежить робота відчуттів?
3. Розкрийте властивості відчуття.
4. Які є види сприймання?
5. Наведіть процеси пам'яті
6. Які є види порушень пам'яті?
7. Наведіть види і операції мислення

### **Тема 8. Темперамент і характер особистості**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 8.1. Історія розвитку вчення про темперамент
- 8.2. Характеристика типів темпераменту
- 8.3. Загальна характеристика характеру. Формування характеру
- 8.4. Акцентуації характеру

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Вперше термін «Темперамент» застосував:
  - А) Гален;
  - Б) Гіпократ;
  - В) Кант;
  - Г) Аристотель.
2. Що означає термін «акцентуація характеру»?
  - А) дещо, що передує соціально – моральній природі людини;
  - Б) індивідуально – своєрідні ознаки психіки, що означають динаміку психічної діяльності людини;
  - В) крайні варіанти норми, надмірна вираженість окремих рис характеру;
  - Г) сукупність стійких, індивідуальних особливостей особистості, які виникають і проявляються у діяльності і спілкуванні та обумовлюють типові для індивіда способи поведінки.
3. Який тип акцентуації характеру відрізняє люди замкнутість, небагатослівність, люди цього типу песимісти, полюбляють сидіти вдома, їх дратує шум, близько з колегами не сходяться, у конфлікти вступають рідко, та й у них лише захищаються, цінують тих, хто до них ставиться прихильно, серйозні, високо моральні, добросовісні, справедливі?
  - А) дистимічний;
  - Б) циклоїдний;
  - В) гіпертимний;
  - Г) демонстративний.
4. Темперамент є вродженим чи набутим?
  - А) вродженим;
  - Б) набутим;
  - В) частково залежить від виховання;
  - Г) вірної відповіді на має.
5. Який тип характеру, за Е.Фроммом, характеризує людину, схильну до злочинів і вбивств?
  - А) садист;
  - Б) мазохіст;
  - В) конформіст;
  - Г) руйнівник.
6. Характер є вродженим чи набутим?
  - А) вродженим;
  - Б) набутим;
  - В) частково залежить від виховання;
  - Г) вірної відповіді на має.
7. Який тип акцентуації характеру відрізняє високий рівень комунікабельності, енергійність, ініціативність, недостатньо серйозне ставлення до сімейних та службових обов'язків, неконфліктність, легковажність, дратівливість, особливо у колі близьких людей, несерйозність?
  - А) дистимічний;
  - Б) циклоїдний;
  - В) гіпертимний;
  - Г) демонстративний.
8. Як називають непересічні здібності, зокрема інтелектуальні?
  - А) обдарованість;
  - Б) талант;
  - В) схильність;
  - Г) геніальність.
9. Люди якого типу акцентуації характеру прагнуть до лідерства, мають високий рівень пристосування до людей, поверховість почуттів, дратують оточуючих високим рівнем домагань, систематично провокують конфлікти, при цьому активно захищаються, у родині претендують на роль кумира, егоїсти, цілеспрямовані, непогані акторські дані, що допомагає вести за собою інших?
  - А) дистимічний;
  - Б) циклоїдний;

В) гіпертимний;

Г) демонстративний.

10. В якому з наведених варіантів правильна психологічна характеристика?

А) на формування темпераменту найбільше впливає родина;

Б) темперамент не впливає на індивідуальний стиль діяльності;

В) сангвінік схильний до емоційних спалахів, різкої зміни настрою;

Г) темперамент впливає на характер, він визначає динаміку прояву характерологічних якостей.

*Завдання 2. Визначте власний тип темпераменту за тестом «Формула темпераменту»*

*Інструкція:* по кожній із чотирьох груп, відзначте знаком «+» ті ознаки, які характерні саме для вас.

*1. Якщо ви:*

1. непосидливі, суєтні;

2. нестримані, запальні;

3. нетерплячі;

4. прямолінійні у стосунках з людьми;

5. рішучі та ініціативні;

6. уперті;

7. винахідливі та дотепні під час суперечок;

8. працюєте ривками;

9. схильні до ризику;

10. необразливі та незлобні;

11. розмовляєте швидко, пристрасно;

12. неврівноважені та схильні до гарячкування;

13. агресивний забіяка;

14. нетерплячі по відношенню до недоліків інших;

15. володієте виразною мімікою;

16. здатні швидко діяти і вирішувати проблеми;

17. постійно прагнете до нового;

18. непослідовні при досягненні мети;

19. схильні до раптових змін настрою;

20. ходите великими і швидкими кроками.

*2. Якщо ви:*

1. веселі та життєрадісні;

2. енергійні та діловиті;

3. часто не доводите розпочату справу до кінця;

4. схильні переоцінювати себе;

5. здатні швидко сприймати нове;

6. не стійкі в інтересах;

7. легко переживаєте невдачі і прикрощі;

8. легко пристосовуєтеся до нових умов;

9. із задоволенням беретеся за нову справу;

10. швидко відходите, якщо справа перестає вас цікавити;

11. швидко включаєтеся в роботу і переключаєтеся з одного виду роботи на інший;

12. нудитися від одноманітної, копіткої роботи;

13. комунікабельні, навіть із незнайомими людьми;

14. витривалі;

15. розмовляєте виразно, голосно, розмову супроводжуєте жестами, мімікою;

16. зберігаєте спокій у критичній ситуації;

17. маєте завжди бадьорий настрій;

18. швидко засинаєте і прокидаєтеся;

19. часто не зібрані, проявляєте поспішність при прийнятті рішень;

20. схильні відволікатися.

*3. Якщо ви:*

1. спокійні та врівноважені;

2. послідовні у справах;
3. обережні та розсудливі;
4. умієте чекати;
5. мовчазні і не любите базікати;
6. розмовляєте спокійно, без емоцій, міміки і жестів;
7. доводите до кінця будь-яку почату справу;
8. стримані та терплячі;
9. не витрачаєте марно сил;
10. дотримуєтеся певного розпорядку дня;
11. легко стримуєте пориви, бажання;
12. байдужі до похвали чи хули;
13. не реагуєте на насмішки;
14. постійні у своїх стосунках та інтересах;
15. повільно включаєтеся в роботу і переключаєтеся з одного виду роботи на інший;
16. однаково ставитеся до усіх;
17. любите охайність та порядок у всьому;
18. важко пристосовуєтеся до нових умов;
19. інертні, малорухливі;
20. володієте витримкою.

*4. Якщо ви:*

1. сором'язливі;
2. губитеся у нових умовах;
3. важко вступаєте у стосунки з новими для вас людьми;
4. не вірите у свої сили;
5. легко переносите самотність;
6. при невдачах переживаєте відчуття пригніченості;
7. схильні занурюватися у себе;
8. швидко втомлюєтеся;
9. розмовляєте тихо, іноді переходите на шепіт;
10. пристосовуєтеся до характеру співрозмовника;
11. дуже вразливі;
12. не байдужі до похвали чи хули;
13. висуваєте високі вимоги до себе та інших;
14. схильні підозрювати інших у чомусь;
15. хворобливо і легко вразливі;
16. дуже ображаєтеся;
17. потайні та некоммунікабельні, ні з ким не ділитися своїми думками;
18. малоактивні, боязкі;
19. покірливі;
20. прагнете викликати в оточуючих співчуття.

*Обробка результатів:*

Твердження 1 групи характеризують холерика, 2-сангвініка, 3-флегматика, 4-меланхоліка.

Формула темпераменту

$$\Phi m = X \frac{ax}{A} 100\% + C \frac{ac}{A} 100\% + \Phi \frac{af}{A} 100\% + M \frac{am}{A} 100\%$$

де А – загальна кількість балів по чотирьох типах темпераменту;

ax – кількість балів, набраних по шкалі холеричного типу темпераменту;

ac - кількість балів, набраних по шкалі сангвінічного типу темпераменту;

af - кількість балів, набраних по шкалі флегматичного типу темпераменту;

am - кількість балів, набраних по шкалі меланхолічного типу темпераменту.

Якщо по одному з типів темпераменту ви набрали 40 чи більше відсотків, цей тип темпераменту домінуючий: від 30 до 39% - яскраво виражений тип темпераменту; від 20 до 29%

- тип темпераменту виражений посередньо, при меншій кількості відсотків – тип темпераменту виражений слабо.

### Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте типи нервової системи (за І.Павловим)
2. Розкрийте співвідношення реактивності і активності.
3. Розкрийте співвідношення пластичності і ригідності.
4. Розкрийте визначення поняття емоційна збудливість як психологічна характеристика типів темпераменту.
5. Розкрийте значення темпераменту у трудовій і навчальній діяльності людини
6. Дайте визначення поняття акцентуація характеру.
7. Проаналізуйте співвідношення понять: спадковість і характер; характер і темперамент; характер і діяльність.

### Тема 9. Емоції і почуття в юридичній діяльності

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 9.1. Класифікація емоцій.
  - 9.1.1. класифікативні засади емоцій;
  - 9.1.2. характеристика видів емоцій.
- 9.2. Характеристика почуттів.
  - 9.2.1. моральні та естетичні почуття;
  - 9.2.2. інтелектуальні та праксичні почуття.
- 9.3. Особливості подолання конфліктних емоційних станів (стрес, афект, фрустрація).
  - 9.3.1. характеристика афекту;
  - 9.3.2. характеристика стресу та фрустрації.

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Яка характеристика емоцій відтворює силу почуття?
  - А) якість;
  - Б) полярність;
  - В) інтенсивність;
  - Г) тривалість.
2. Як називають характеристику стійкості емоцій періоду їх незмінності у часі?
  - А) полярність;
  - Б) тривалість;
  - В) амбівалентність;
  - Г) рефлексорна природа.
3. Яка функція емоцій розкриває той факт, що емоційно насичена інформація краще осмислюється, запам'ятовується, використовується?
  - А) організації діяльності;
  - Б) впливу на пізнавальні процеси;
  - В) передбачення;
  - Г) впливу на органічні процеси.
4. Як називають динамічну сторону емоційних процесів?
  - А) форма переживання почуттів;
  - Б) вид почуттів;
  - В) внутрішні переживання;
  - Г) зовнішні переживання.
5. Як називають конфліктний негативно-емоційний стан, який виникає у зв'язку із крахом надій, несподіваними перешкодами на шляху досягнення значущої мети?
  - А) стрес;
  - Б) афект;
  - В) фрустрація;
  - Г) депресивний стан.
6. До якого виду емоцій належить гнів?

А) емоції очікування та прогнозування;

Б) фрустраційні емоції;

В) комунікативні емоції;

Г) інтелектуальні емоції.

7. До якого виду почуттів належать ті, які виникають у практичній діяльності?

А) практичні почуття;

Б) моральні почуття;

В) естетичні почуття;

Г) інтелектуальні почуття.

8. Як називають здатність у разі виникнення небезпеки (для життя, здоров'я чи престижу) зберегати стійкість організації психічних функцій і не знизити якість діяльності?

А) енергійність;

Б) терплячість;

В) витримка;

Г) сміливість.

9. Як називають вміння діяти згідно із своїми задумами, не підпадаючи під вплив інших, критично оцінювати їх думки?

А) принциповість;

Б) самостійність;

В) ініціативність;

Г) рішучість.

10. До якого виду емоцій належить сором?

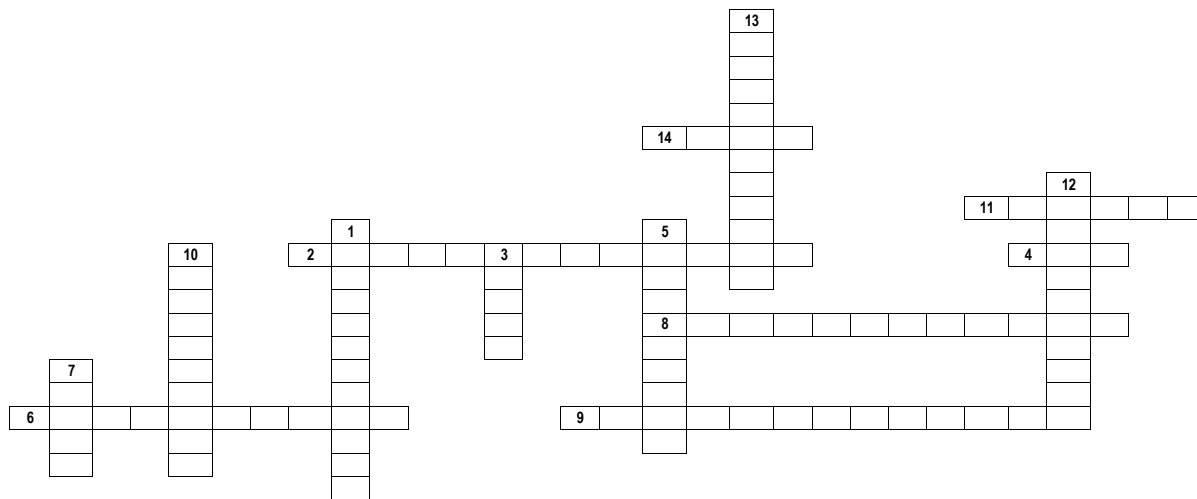
А) емоції очікування та прогнозування;

Б) фрустраційні емоції;

В) комунікативні емоції;

Г) інтелектуальні емоції.

Завдання 2. Розв'язати кросворд № 1



*По горизонталі:*

2. Ознака класифікації емоцій.

4. Афективний вияв негативних емоцій.

6. Конфліктний негативний емоційний стан, який виникає у зв'язку із крахом надій.

8. Вид фрустраційної емоції.

9. Вид комунікативної емоції.

11. Інтуїтивна попередня відповідь на поставлене питання.

14. Психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї поведінки та діяльності.

*По вертикалі:*

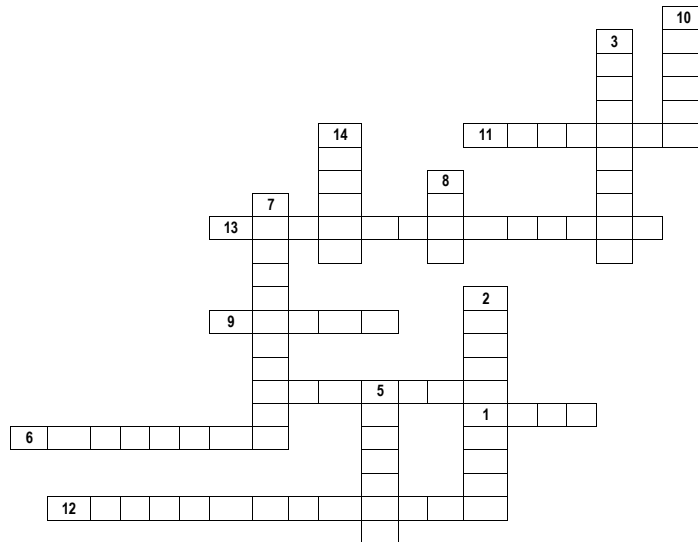
1. Здатність вольовим зусиллям швидко піднімати активність до необхідного рівня.

3. Стан напруги при відчутті загрози чи перевантаженні.



5. Стійкий вияв підвищеного настрою.
7. Вид емоції очікування та прогнозування.
10. Специфічний вияв ворожості.
12. Практична реалізація моральних почуттів.
13. Вид інтелектуальних почуттів

Завдання 3. Розв'язати кросворд № 2



*По горизонталі:*

1. Сильний гнів.
4. Афективний вияв позитивних емоцій.
6. Стан, що виникає коли не можливо подолати причину фрустрації.
9. Вид інтелектуальних емоцій.
11. Переживання людиною життєвого сенсу, предметів і явищ, зумовлених відношенням їх властивостей до потреб суб'єкта.
12. Вміння особистості керуватися у своїх вчинках і поведінці стійкими переконаннями.
13. Вміння діяти відповідно із своїми задумами, не потрапляючи під вплив інших.

*По вертикалі:*

2. Ознака класифікації емоцій.
3. Зосередженість усіх думок, зусиль людини у напрямку обраної мети.
5. Загальний емоційний стан, фон перебігу психічних процесів та поведінки людини.
7. Вид емоції очікування та прогнозування.
8. Вид фрустраційної емоції.
10. Безпосереднє переживання, з якого формується ставлення.
14. Вольова дія, спрямована на досягнення суспільно значущої мети

#### **Питання для самоконтролю**

1. Дайте визначення емоцій.
2. Які є види емоцій?
3. Дайте визначення почуттів.
4. Які є види почуттів?
5. Чим характеризується стан афекту?
6. Чим відрізняється стрес від фрустрації?
7. Чим емоції відрізняються від почуттів?

#### **Тема 10. Психологія юридичної праці**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 10.1. Предмет і завдання психології юридичної праці.

10.2. Соціально-психологічна характеристика діяльності юриста.

10.3. Професіограми юридичних професій.

10.4. Формування особистості юриста у вищому навчальному закладі.

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Що є предметом психології юридичної праці?

- А) професійна діяльність юристів;
- Б) загальні проблеми юридичної психології;
- В) психічні закономірності правоохоронної діяльності;
- Г) особистість працівника юридичної діяльності.

2. Що не є соціально-психологічними особливостями діяльності юриста?

- А) нестандартний, творчий характер юридичної діяльності та владний, обов'язковий характер професійних повноважень посадових осіб правоохоронних органів;
- Б) правова регламентація професійної поведінки, рішень, які приймаються працівниками правоохоронних органів, юридичними службами та іншими юристами, що професійно приймають участь у правовій діяльності;
- В) екстремальний характер правоохоронної діяльності багатьох юристів, особливо тих, хто працює в органах суду, прокуратури, податковій службі та процесуальна самостійність;
- Г) складна інтелектуальна юридична діяльність, комплекс вимог до особистості юриста, його підготовка та професіоналізм.

3. В якому із запропонованих варіантів наведено найбільш точне визначення юридичної професіограми?

- А) узагальнена сукупність вимог до певної професії;
- Б) комплексне відтворення сторін юридичної діяльності;
- В) узагальнена керівником юридичного відділу сукупність вимог до певної професії;
- Г) узагальнена психологами сукупність вимог до певної професії;

4. Якого підструктурного елемента юридичної професіограми В.В.Романов не виділяв?

- А) когнітивний;
- Б) виховний;
- В) навчальний;
- Г) організаційно-управлінський.

5. Яка сторона юридичної професіограми полягає у застосуванні вольових дій із реалізації та перевірки робочих версій і планів?

- А) соціальна;
- Б) пошукова;
- В) організаційна;
- Г) посвідчувальна.

6. Яка сторона юридичної професіограми полягає у зібранні початкової інформації, необхідної для вирішення професійних завдань?

- А) пошукова;
- Б) соціальна;
- В) комунікативна;
- Г) реконструктивна.

7. Який із чинників професійної придатності обумовлений наявністю таких якостей особистості: розвинутий інтелект, широкий кругозір, ерудиція, творче мислення, розумова працездатність, кмітливість, прогностичні здібності, аналітичний склад розуму, активність та рухливість пізнавальних процесів?

- А) високий рівень соціальної (професійної) адаптації;
- Б) високий рівень інтелектуального розвитку, пізнавальна активність юриста;
- В) комунікативна компетентність юриста;
- Г) організаторські здібності юриста.

8. Які соціально-психологічні якості не відповідають екстремальному показнику правоохоронної діяльності прокурора, слідчого?

- А) витривалість, високий рівень працездатності;
- Б) нервово-психічна стійкість до стресу;

В) високий рівень інтелектуального розвитку;

Г) розвинуті адаптивні ознаки нервової системи.

9. Яку особливість правоохоронної діяльності характеризують такі соціально-психологічні якості як пізнавальна активність, високий інтелект, ерудиція, гнучкість та творчість мислення, розумова працездатність, допитливість?

А) правова регламентованість професійної поведінки;

Б) екстремальний показник правоохоронної діяльності;

В) нестандартний, творчий показник правоохоронної діяльності;

Г) процесуальна самостійність, персональна відповідальність.

10. Як називають знання особливостей юридичної діяльності, професійно необхідних та протипоказаних для неї якостей та ознак особистості спеціаліста?

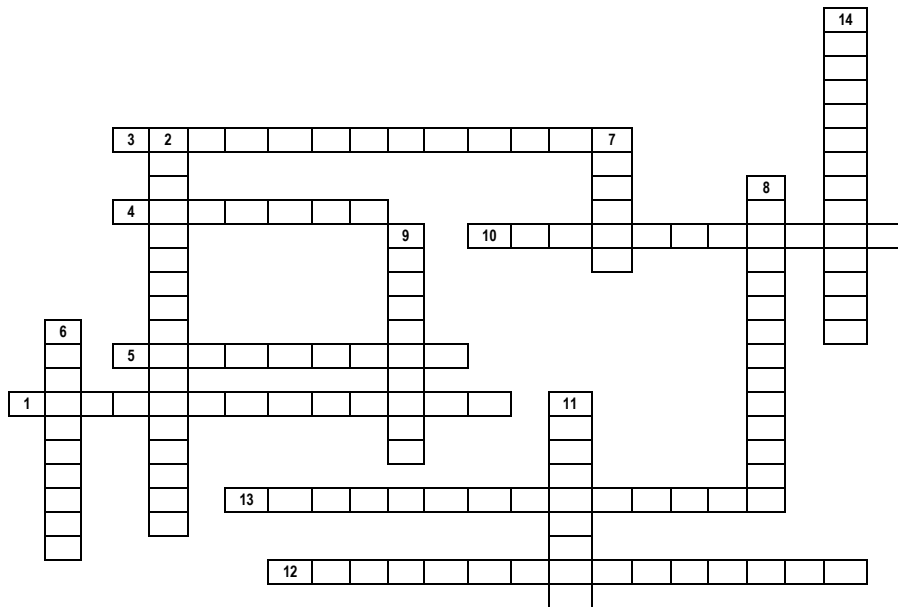
А) профорієнтація;

Б) професійний відбір;

В) професійне виховання;

Г) професійне удосконалення.

*Завдання 2. Розв'язати кросворд № 1*



*По горизонталі:*

1. Одна із соціально-психологічних особливостей діяльності юриста.

3. Комплексне відтворення сторін діяльності, а також якостей особистості, які у ній реалізуються.

4. Юридична професія в якій яскраво проявляється пошукова діяльність.

5. Оформлення усієї інформації по справі у спеціальну, передбачену законом форму.

10. Одна із якостей особистості, що заважає ефективності комунікативного процесу.

12. Її високий рівень є показником соціальної (професійної) адаптації.

13. Одна із негативних якостей особистості, що характеризує екстремальний показник правоохоронної діяльності.

*По вертикалі:*

2. Характеристика правової діяльності працівників державно-правових структур.

6. Професійна непридатність юриста.

7. Замкнутість.

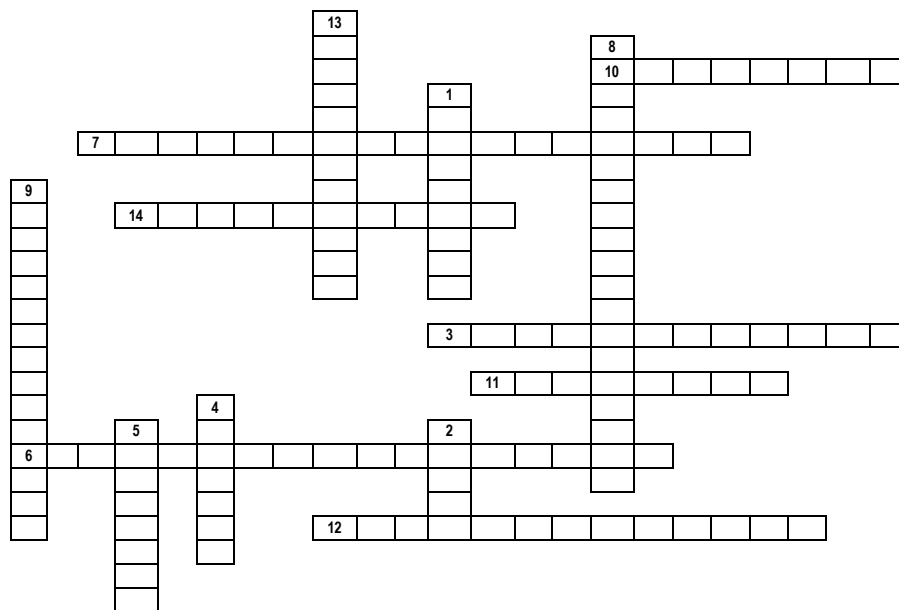
8. Позитивна якість організаторських здібностей юриста.

9. Розвинута адаптивна ознака нервової системи.

11. Чинник від якого суттєво залежить ефективність юридичної праці.

14. Один з етапів підготовки до юридичної діяльності.

### Завдання 3. Розв'язати кросворд № 2



#### горизонталі:

3. Один із основоположних принципів правосуддя, який стосується діяльності посадових осіб правоохоронної діяльності.
6. Одна із якостей особистості, що суттєво заважає ефективності комунікативного процесу, знижує його результативність.
7. Одна із якостей особистості, що визначає професійну придатність юриста.
10. Одна із якостей особистості, що свідчить про когнітивну активність юриста.
11. Одна із якостей особистості, що впливає на формування високого рівня соціальної адаптації.
12. Її високий рівень є показником соціальної (професійної) адаптації.
14. Один з етапів підготовки до юридичної діяльності.

#### По вертикалі:

1. Одна із соціально-психологічних особливостей діяльності юриста.
2. Йому підпорядковується будь-який працівник юридичної діяльності.
4. Юридична професія в якій яскраво проявляється пошукова діяльність.
5. Оформлення усієї інформації по справі у спеціальну, передбачену законом форму.
8. Одна із якостей особистості, яка впливає на зниження рівня організаторських здібностей юриста.
9. Розвинута адаптивна ознака нервової системи.
13. Позитивна якість особистості, що характеризує нестандартний, творчий показник правоохоронної діяльності.

#### Питання для самоконтролю

1. Що є предметом вивчення психології юридичної праці?
2. Поясніть зміст поняття «юридична професіограма».
3. Назвіть підструктури юридичних професіограм.
4. У чому полягає правова регламентація діяльності юриста?
5. Від яких чинників залежить ефективність юридичної діяльності?
6. Поясніть зміст поняття «профорієнтація».
7. Поясніть зміст поняття «професійний відбір».

#### Тема 11. Правова психологія

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 11.1. Психологія правової соціалізації особистості.

- 11.1.1. характеристика стадій соціалізації особистості;
- 11.1.2. особливості прояву процесу соціалізації із врахуванням КПК.
- 11.2. Асоціальні стереотипи поведінки.
- 11.2.1. характеристика асоціальних стереотипів поведінки;
- 11.2.2. система заходів, спрямованих на подолання асоціальних стереотипів поведінки.
- 11.3. Психологічні умови дієвості правових норм.
- 11.3.1. особливості формування правосвідомості;
- 11.3.2. характеристика правових норм.

#### **Питання для самоконтролю**

1. Що є предметом вивчення правової психології?
2. Дайте визначення поняття «соціалізація».
3. Дайте визначення поняття «правова соціалізація особистості».
4. Що впливає на формування правосвідомості?
5. Чим характеризується процес правосвідомості особистості?
6. Які існують асоціальні стереотипи поведінки?
7. Визначте психологічні умови дієвості правових норм.

### **Тема 12. Психологія судової діяльності**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 12.1. Психологія судді.
  - 12.1.1. Сторони професіограми діяльності судді.
  - 12.1.2. Вимоги до мовлення судді.
- 12.2. Психологія діяльності прокурора.
  - 12.2.1. Сторони професіограми діяльності прокурора.
  - 12.2.2. Вимоги до мовлення прокурора.
- 12.3. Психологія діяльності адвоката.
  - 12.3.1. Сторони професіограми діяльності адвоката.
  - 12.3.2. Вимоги до мовлення адвоката.

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. Яка сторона діяльності суду полягає у тому, що на основі матеріалів попереднього розслідування всебічно аналізується подія?
  - А) пізнавальна;
  - Б) конструктивна;
  - В) комунікативна;
  - Г) виховна.
2. Що таке професійна спрямованість?
  - А) усвідомлення свого професійного обов'язку, який поєднується з високими етичними вимогами;
  - Б) сукупність моральних, інтелектуальних, характерологічних та психофізіологічних якостей особистості;
  - В) особливості прояву правосвідомості;
  - Г) нетерпимість до порушення вимог законності.
3. Які функції виконує мова судового спілкування?
  - А) першочергова та другорядна;
  - Б) психологічна та соціальна;
  - В) пізнання, комунікативна, психічного впливу;
  - Г) конструктивна, комунікативна, психолого-педагогічна.
4. Як називають психологічні характеристики особистості підсудного та потерпілого?
  - А) судово-психологічна експертиза;
  - Б) особистісні докази;
  - В) особова справа;
  - Г) матеріали по справі.

5. Яка якість мислення полягає в умінні аналізувати повідомлення, гіпотези, причини їх виникнення?

- А) критичність;
- Б) цілеспрямованість;
- В) мобільність;
- Г) гнучкість.

6. Який вид діяльності адвоката полягає у плануванні стратегії для участі у процесі, реалізації методів та прийомів, вироблених практикою та професійним досвідом?

- А) комунікативна;
- Б) організаторська;
- В) виховна;
- Г) пізнавальна.

7. Що є основним етапом діяльності адвоката?

- А) збирання необхідної інформації;
- Б) встановлення психологічного контакту з обвинуваченим;
- В) встановлення психологічного контакту із прокурором, суддею;
- Г) виступ у суді.

8. Що не є об'єктом цивільних правовідносин?

- А) засоби виробництва, предмети споживання;
- Б) будь-які матеріальні блага;
- В) права особистості, її честь, гідність;
- Г) сумніви з приводу правильності сприймання та відтворення обвинуваченим обставин, що цікавлять суд.

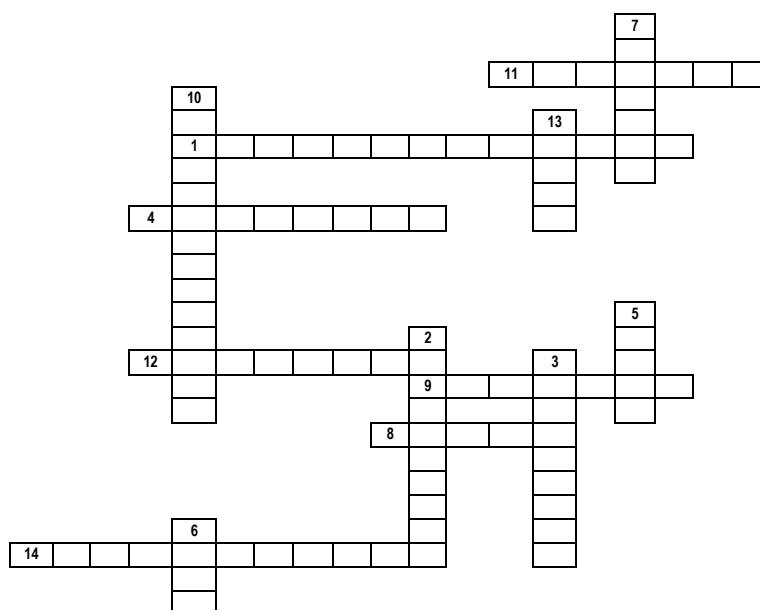
9. Що є умовою відповідальності за правопорушення?

- А) провина;
- Б) докази по справі;
- В) активна діяльність прокурора;
- Г) конфліктна ситуація.

10. Що є предметом судово-психологічної експертизи?

- А) достовірність свідчень;
- Б) будь-які питання юридичного змісту, які мають значення для встановлення істини у судочинстві;
- В) достовірність мотивів та цілей злочинної поведінки;
- Г) непатологічні психічні аномалії індивіда які мають значення для встановлення істини у судочинстві.

*Завдання 2. Розв'язати кросворд № 1*





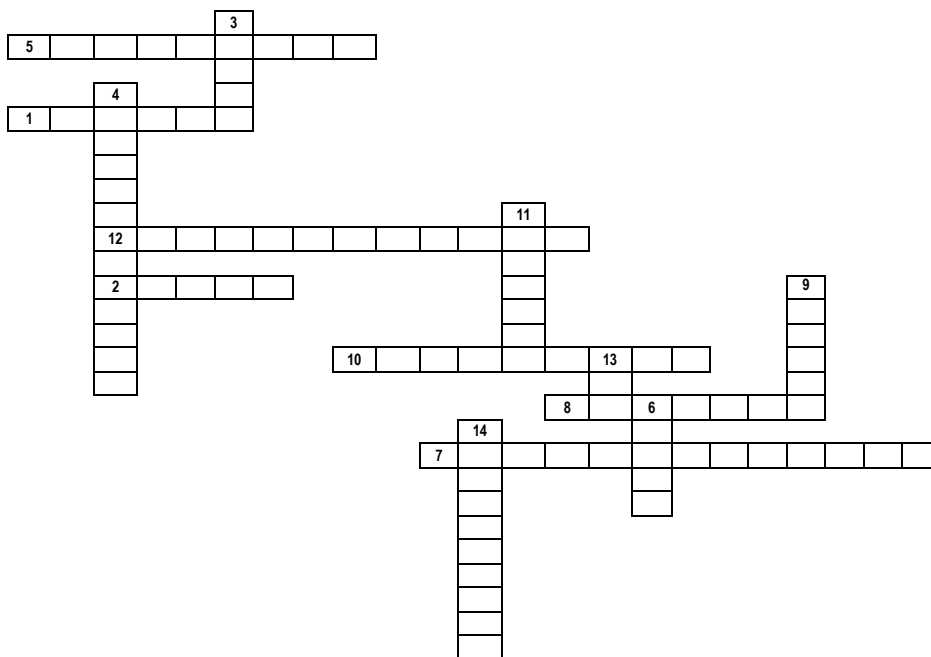
*По горизонталі:*

1. Одне із завдань правосуддя щодо злочинця.
4. Одна із важливих якостей характеру судді.
8. Його успішне проведення у залі судового засідання є проявом комунікативної культури судді, прокурора, адвоката.
9. Захисник.
11. Громадянин або юридична особа, що звертається за захистом своїх прав або інтересів у суд.
12. Спеціаліст який залучається до проведення комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи.
14. Право яким може скористатися обвинувачений, після проведення судово-психологічної експертизи.

*По вертикалі:*

2. Його здійснює суд.
3. Форма прийняття суддею організаційного рішення.
5. Його аналіз та оцінка є центральною частиною судового виступу.
6. Державний обвинувач.
7. Важлива якість мислення прокурора.
10. Одна із важливих якостей характеру адвоката.
13. Він визначає права та обов'язки експерта-психолога

*Завдання 2. Розв'язати кросворд № 2*



*По горизонталі:*

1. Вона сприймається судом лише як ймовірна істина, що обов'язково повинна перевірятися.
2. Ухвала суду.
5. Прокурор.
7. Важлива якість мислення прокурора.
8. Особа, професійним обов'язком якої є надання юридичної допомоги громадянам та організаціям.
10. Одна із важливих якостей характеру адвоката.

12. Спеціаліст який залучається до проведення комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи.

*По вертикалі:*

3. Особистість, яка виконує головну роль у здійсненні функцій правосуддя.

4. Одна із важливих якостей характеру судді.

6. Перша частина виступу прокурора.

9. Він покладений законом на адвоката.

11. Особа, яка звертається у суд за захистом свого законного права або інтересу.

13. У його компетенції відхилити висновок експертів-психологів, якщо чітко обґрунтована мотивація.

14. Право яким може скористатися обвинувачений, після проведення судово-психологічної експертизи.

### **Питання для самоконтролю**

1. У чому полягають психологічні особливості діяльності прокурора?

2. У чому полягають психологічні особливості діяльності адвоката?

3. У чому полягають психологічні особливості діяльності судді?

4. Які психологічні вимоги до судової промови?

5. Назвіть типові помилки судових виступів.

6. У чому полягає комунікативна сторона діяльності прокурора, адвоката та судді?

7. У чому полягає організаторська сторона діяльності прокурора, адвоката та судді?

### **Тема 13. Психологічні основи допиту**

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

13.1. Психологія допиту потерпілого.

13.1.1. Особливості підготовки до допиту.

13.1.2. Особливості проведення допиту потерпілого.

13.2. Психологія допиту підозрюваного і обвинуваченого.

13.2.1. Особливості підготовки до допиту.

13.2.2. Особливості проведення допиту підозрюваного і обвинуваченого.

13.3. Психологія допиту свідків.

13.3.1. Особливості підготовки до допиту.

13.3.2. Особливості проведення допиту свідків.

*Завдання. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. До якого виду обшуку відноситься обшук у приміщенні ?

А) за послідовністю;

Б) за способом організації;

В) за тривалістю проведення;

Г) за об'єктами пошуку.

2. Як називають спосіб приховування злочину, який передбачає створення хибних слідів для того, щоби спрямувати слідство на невірний шлях?

А) інсценування;

Б) маскування;

В) фальсифікація;

Г) приховування і знищення доказової інформації.

3. Психічний стан потерпілого, що передує злочину, здатний при певних обставинах...

А) посилювати викривлення у показах по справі;

Б) послаблювати викривлення у показах по справі;

В) деталізувати викривлення у показах по справі;

Г) концентруватися на деталях події.

4. Який різновид судового основного допиту припускає розповідь допитуваного у вільній формі?

А) звичайний допит;

Б) перехресний допит;



- В) шаховий допит;  
Г) простий допит.
5. Як називають психологічні характеристики особистості підсудного та потерпілого?  
А) судово-психологічна експертиза;  
Б) особистісні докази;  
В) особова справа;  
Г) матеріали по справі.
6. Якою має бути тривалість допиту дітей молодшого шкільного віку?  
А) не більше 20 хв.;  
Б) не більше 30 хв.;  
В) не більше 40хв.;  
Г) залежно від обставин справи.
7. Який психологічний стан, що формує мотиви поведінки підозрюваного, найбільшою мірою притаманний особам, які вперше здійснили злочин?  
А) сором за вчинене, докори сумління;  
Б) антипатія, неприязнь до слідчого;  
В) страх помсти співучасників;  
Г) страх позбавлення волі.
8. Як називають довільне, навмисне відновлення образів, яке досить часто супроводжується мимовільними, асоціативними спогадами?  
А) згадування;  
Б) відтворення;  
В) слідча дія;  
Г) допит.
9. До якого виду обшуку відноситься особистий обшук ?  
А) за послідовністю;  
Б) за способом організації;  
В) за тривалістю проведення;  
Г) за об'єктами пошуку.
10. Хто проводить судово-психологічну експертизу ?  
А) слідчий;  
Б) експерт-криміналіст;  
В) спеціаліст-психолог;  
Г) експерт-психіатр.

#### Питання для самоконтролю

1. У чому психологічні особливості допиту потерпілого?
2. У чому психологічні особливості допиту підозрюваного?
3. У чому психологічні особливості допиту обвинуваченого?
4. У чому психологічні особливості допиту свідків?
5. Які основні психологічні відмінності допиту свідка і обвинуваченого?
6. Які є психологічні прийоми викриття неправдивих свідчень?
7. Які є психологічні прийоми пригадування забутої інформації?

#### Тема 13. Виправна (пенітенціарна) психологія

*Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:*

- 13.1. Психологічні особливості особистості засудженого
- 13.2. Класифікація груп засуджених
- 13.3. Основні засоби виховання і перевиховання засуджених
- 13.4. Психологічна характеристика адаптації звільненого до умов життя на волі

*Завдання 1. Оберіть вірну відповідь на питання тесту:*

1. В якому з наведених варіантів найбільш точно визначено предмет виправної психології?

А) психічні явища, що виникають при позбавленні свободи та застосуванні інших видів покарань, а також психологічні умови і особливості процесу корекції і ресоціалізації особистості засуджених;

Б) дослідження психологічних характеристик та динаміки особистості засуджених – вивчення їх психологічних особливостей, зумовлених віком, життєвим досвідом, характером вчиненого злочину; виявлення закономірностей зміни психіки засуджених в умовах позбавлення волі;

В) визначення системи принципів і методів вивчення особистості засуджених, адаптація наявних та розробка нових методик їх вивчення спрямованих на здобуття інформації з метою здійснення позитивного психологічного впливу;

Г) дослідження закономірностей утворення і функціонування груп засуджених – вивчення механізмів формування різних видів груп, їх структури та характеру впливу на учасників.

2. Скільки триває перший період адаптації (звикання до нових умов життя) ув'язненого?

А) один-два тижні;

Б) місяць;

В) два місяці;

Г) три-чотири місяці.

3. Яка неадекватна реакція поведінки ув'язненого проявляється у демонстративно-негативній поведінці, прагненні привернути до себе увагу, як до особи, що постраждала невинно?

А) тривожно-депресивна реакція;

Б) клаустрофобічна реакція;

В) негативно-депресивна реакція;

Г) негативно-істерична реакція.

4. З якими чинниками найбільшою мірою пов'язана ресоціалізація засудженого?

А) із їх ціннісною переорієнтацією;

Б) із психологією праці, соціальною психологією;

В) із адаптацією до нормального існування у звичному соціальному середовищі;

Г) із особливостями формування та функціонування мікрогруп засуджених.

5. В якому з наведених варіантів найбільш точно визначені загальні напрями ресоціалізації засуджених?

А) покарання і каяття;

Б) формування психології колективу засуджених;

В) психологічна діагностика особливостей особистості засудженого, відновлення втрачених соціальних зв'язків особистості, організація соціально-позитивного мікросередовища;

Г) режим, праця, навчання, спілкування.

6. Як умовно називають найбільш чисельну групу засуджених, яка зберігає нейтралітет?

А) «пахани»;

Б) «мужики»;

В) «зłodії у законі»;

Г) «знехтувані».

7. На які види поділяють колективи засуджених за структурою?

А) актив, резерв, пасив;

Б) ті, що характеризуються типовістю скоєних злочинів;

В) організовані і неорганізовані;

Г) формальні і неформальні.

8. Який метод вивчення особистості засудженого полягає у здійсненні аналізу особистості засудженого у різних умовах його життєдіяльності, реформованості окремих соціальних якостей?

А) метод переконання;

Б) метод вивчення матеріалів особової справи;

В) метод спостереження;

Г) метод регулювання психологічного спілкування.

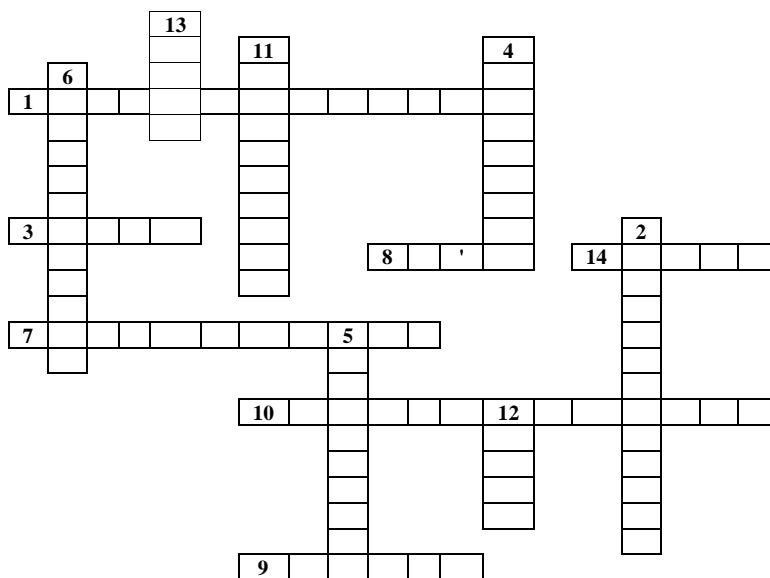
9. Який метод вивчення особистості засудженого полягає у формуванні індивідуально спрямованого плану ресоціалізації конкретної особистості?

- А) метод аналізу результатів виховного впливу;
- Б) метод навіювання;
- В) метод спостереження;
- Г) метод регулювання психологічного спілкування.

10. В якому із наведених варіантів зазначені функції режиму виправно-трудового закладу?

- А) функція покарання та функція заохочення;
- Б) караюча і виховна функції;
- В) навчальна функція та виховна;
- Г) караюча, виховна та побутова функції.

Завдання 2. Розв'язати кросворд № 1



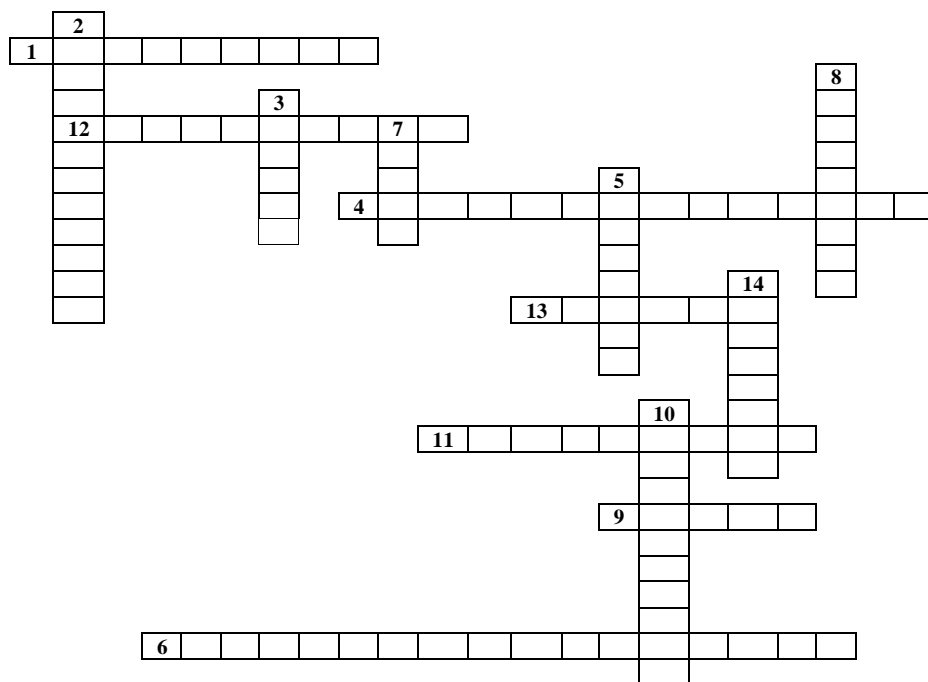
*По горизонталі:*

- 1. Виправна психологія вивчає особливості його виправлення і перевиховання.
- 3. Один із проявів неадекватної реакції до умов соціальної ізоляції.
- 7. Особливість виникнення неформальної малої групи засуджених.
- 8. Типовий приклад неформальної малої групи засуджених.
- 9. Один із прошарків структури колективу засуджених (за В.Л.Васільєвим).
- 10. Один із методів вивчення особистості засудженого.
- 14. Один із засобів ресоціалізації засуджених.

*По вертикалі:*

- 2. Типовий психічний стан, що розвивається у місцях позбавлення волі.
- 4. Негативна соціальна санкція, що виникає як наслідок допущеного індивідом порушення.
- 5. Вихідна позиція, з якої починається виправлення злочинця.
- 6. Ознака колективу засуджених.
- 11. Позитивний захід, який застосовується у виправно-трудоному закладі.
- 12. Урегульований нормами права порядок виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі.
- 13. Захід безпеки, який використовується у суворо визначених випадках.

Завдання 3. Розв'язати кросворд № 2



*По горизонталі:*

1. Перший період перебування у місцях позбавлення волі.
4. Вона пов'язана із ціннісною орієнтацією особистості засуджених, формуванням у них механізму соціально-позитивних стереотипів поведінки.
6. Ознака колективу засуджених.
9. Один із прошарків структури колективу засуджених (за В.Л.Васільєвим).
11. Негативний захід, який застосовується у виправно-трудовому закладі.
12. Він у виправно-трудовому закладі виконує функції виховання і перевиховання засуджених.
13. Форма психологічного впливу, яку застосовують до особи, що відбула термін покарання.

*По вертикалі:*

2. Відповідність поведінки ув'язненого реальній інформації про перспективи його перебування у місцях позбавлення волі, вимог режиму, здатність контролювати емоції і поведінку.
3. Щире визнання своєї провини, готовність нести покарання.
5. Вихідна позиція, з якої починається виправлення злочинця.
7. На чолі «сім'ї».
8. Типовий приклад неформальної малої групи засуджених.
10. Один із методів вивчення особистості засудженого.
14. Один із засобів ресоціалізації засуджених.

**Питання для самоконтролю**

1. Що є предметом виправної (пенітенціарної) психології?
2. Наведіть основні завдання виправної (пенітенціарної) психології
3. Розкрийте зв'язок зміни психічних станів з певними періодами перебування у місцях позбавлення волі
4. Наведіть умови успішної адаптації до умов соціальної ізоляції
5. Розкрийте зміст поняття «динаміка особистості в місцях позбавлення волі»
6. Наведіть напрями ресоціалізації особистості засудженого
7. Які є методи вивчення особистості засудженого та психологічного впливу на нього в процесі перевиховання

### **1.5. Індивідуальні завдання**

Індивідуальні завдання передбачаються у формі рефератів-оглядів. Завдання обирається студентом на початку семестру і виконується за ustalеними вимогами.

#### **1.5.1. Основні вимоги до написання рефератів**

Реферат, незалежно від теми, містить визначені реквізити: титульна сторінка встановленого зразка, вступ, розділи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності). У вступі розкривається місце обраної теми в курсі адміністративного права та нормативне забезпечення теми. В основній частині розкривається суть обраної теми та аналізуються існуючі проблеми. В кінці реферату підводяться короткі підсумки викладеного дослідження.

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки (якщо подається точна цитата або числові дані), наприклад [4, с.7].

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, лівє – 3,0 см, правє – 1,0 см. Загальний обсяг реферату-огляду – від 10 до 15 сторінок формату А4.

#### **1.5.2. Теми рефератів**

1. Соціально-психологічні особливості ефективної правотворчості.
2. Психологія цивільного судочинства.
3. Судово-психологічна експертиза у цивільному судочинстві.
4. Психологія судової промови.
5. Соціально-психологічні особливості діяльності нотаріату.
6. Соціально-психологічні особливості діяльності юридичних консультацій.
7. Аналіз психологічних, генетичних та соціальних чинників злочинної поведінки.
8. Психологія злочинної агресії.
9. Психологічний аналіз особистості злочинця.
10. Типологія злочинних груп.
11. Психологія потерпілого.
12. Психологія злочинного діяння.
13. Психологічні особливості тероризму.
14. Психологічні особливості серійних вбивць.
15. Психологічні особливості підозрюваного, потерпілого та свідків.
16. Психологія окремих слідчих дій.
17. Психологічні особливості допиту.
18. Психологія особистості, яка відбуває покарання.
19. Психологічний аналіз колективу засуджених.
20. Психологічна характеристика звільненого до умов життя на волі.

### **1.6. Підсумковий контроль**

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного заліку.

#### **1.6.1. Питання для підсумкового контролю**

1. Донауковий етап розвитку психології.
2. Науковий етап розвитку психології.
3. Психоаналіз.
4. Біхевіоризм.
5. Гуманістична психологія.
6. Гештальт-психологія. Когнітивна психологія.
7. Предмет і завдання психології. Зв'язок психології з іншими науками.
8. Галузі психології.

9. Історія розвитку професійної психології.
10. Предмет і завдання професійної психології.
11. Методи психології загальної і професійної.
12. Спілкування: його мета, засоби, функції, структура та види.
13. Вербальні засоби спілкування. Особливості публічного виступу.
14. Невербальні засоби спілкування, їх класифікація.
15. Ділове спілкування.
16. Культура спілкування.
17. Поняття про особистість. Індивід. Індивідуальність.
18. Структура особистості: психічне, біологічне та соціальне.
19. Основні підходи до опису особистості.
20. Характеристика розвитку особистості.
21. Періодизація розвитку особистості.
22. Мотивація діяльності і поведінки особистості.
23. Загальна характеристика темпераменту. Характеристика типів темпераменту.
24. Характер. Акцентуації характеру.
25. Відчуття, види та властивості.
26. Сприйняття, види та властивості.
27. Пам'ять, характеристика видів. Розвиток пам'яті.
28. Мислення, його види та стилі. Розвиток мислення.
29. Предмет юридичної психології та її завдання.
30. Характеристика емоцій.
31. Ознаки і види емоцій та почуттів.
32. Конфліктні емоційні стани (стрес, афект, фрустрація).
33. Почуття. Характеристика видів.
34. Загальні закономірності емоцій і почуттів.
35. Психологічна характеристика юридичної праці.
36. Професіограми юридичних професій.
37. Особливості формування особистості юриста у ВНЗ.
38. Предмет і завдання правової психології.
39. Правова соціалізація.
40. Правова десоціалізація особистості.
41. Правова соціалізація і правослухняна поведінка.
42. Правосвідомість і відповідальність особистості.
43. Психологічні умови дієвості правових норм.
44. Психологічні особливості особистості засудженого.
45. Класифікація груп засуджених.
46. Основні засоби виховання і перевиховання засуджених.
47. Психологічна характеристика адаптації звільненого до умов життя на волі.
48. Психологічна характеристика судової діяльності.
49. Психологія судді.
50. Психологія діяльності прокурора
51. Психологія діяльності адвоката.
52. Психологія допиту потерпілого
53. Психологія допиту підозрюваного
54. Психологія допиту обвинуваченого
55. Психологія допиту свідків.
56. Психологічні особливості допиту неповнолітніх.
57. Психологія очної ставки.
58. Психологічні особливості цивільного судочинства.
59. Особливості цивільно-правового регулювання.
60. Психологічна характеристика цивільного процесу.
61. Психологічні особливості діяльності господарського суду.
62. Предмет і завдання виправної психології.

### 1.6.2. Приклад залікового білету

- Структура особистості: психічне, біологічне та соціальне.
- Предмет юридичної психології та її завдання.
- Вирішіть тестові завдання.
  - В якому із запропонованих варіантів наведено найбільш точне визначення юридичної професіограми?
    - узагальнена сукупність вимог до певної професії;
    - комплексне відтворення сторін юридичної діяльності;
    - узагальнена керівником юридичного відділу сукупність вимог до певної професії;
    - узагальнена психологами сукупність вимог до певної професії;
  - ....
  - Соціальна роль – це ...
    - засвоєння особистістю вимог суспільства;
    - поведінка особистості у відповідності із її статусом у суспільстві;
    - підпорядкування нормам права;
    - підпорядкування нормам групи.

### 2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:



2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 8 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій														
			1	2	3	4	5	6	7	8							
1.	Денна	8	1,5	2,5	4,0	5,0	6,3	7,5	8,8	10,0							

2.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з таблицею 4.2. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 8 семінарських занять.

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№ з/п	8 тем	Номер теми								Усього балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	2	2	2	2	2	2	2	2	16
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання	4								4
	Усього балів									20



### **3. Рекомендовані джерела**

#### **Тема 1**

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
4. Жуков С.М. Історія психології: навч. посіб. / С.М.Жуков, Т.В. Жукова, К.: Центр навчальної літератури, 2016, 224 с.
5. Юридична психологія: навч.-метод. пос. / Укл. С.І. Ніколаєнко, С.О. Ніколаєнко. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 240 с.

#### **Тема 2**

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
4. Психологія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова, К.: Либідь, 2011, 386 с.
5. Юридична психологія: навч.-метод. пос. / Укл. С.І. Ніколаєнко, С.О. Ніколаєнко. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 240 с.

#### **Тема 3**

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник, К.: «Центр учбової літератури», 2017, 968 с.
4. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
5. Психологія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова, К.: Либідь, 2011, 386 с.

#### **Тема 4**

1. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
2. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей / Пер. з англ. Н. І. Іванченко. К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2019. 256 с.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: посіб.. К.: Академвидав, 2015. 446 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації: навч. посіб. Чернівці: Книги ХХІ ст, 2012. 528 с.
5. Хміль Ф.І. Ділове спілкування: навч. посіб. К.: Академвидав, 2018. 278 с.

#### **Тема 5**

1. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.

2. Коваль А.П. Ділове спілкування: навч. посіб.. К.: Либідь, 2012. 280 с.
3. Курова А.В. Психологія спілкування: навч.-метод. посіб.. Одеса: Одеська юридична академія, 2020. 256 с.
4. Хміль Ф.І. Ділове спілкування: навч. посіб. К.: Академвидав, 2018. 278 с.
5. Чмут Т.К. Культура спілкування: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Хмельницький: ХІРУП, 1999. 358 с.

#### **Тема 6**

1. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.
2. Волошина В.В., Долинська Л.В. Загальна психологія: Практикум: навч. посібник. К.: Каравела, 2023. 286 с.
3. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: конспекти лекцій: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2018. 162 с.
4. Партико Т.Б. Загальна психологія: підр. для внз. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 410 с.
5. Психологія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова. К.: Либідь, 2011. 386 с.

#### **Тема 7**

1. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.
2. Волошина В.В., Долинська Л.В. Загальна психологія: Практикум: навч. посібник. К.: Каравела, 2023. 286 с.
3. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: конспекти лекцій: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2018. 162 с.
4. Партико Т.Б. Загальна психологія: підр. для внз. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 410 с.
5. Психологія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова. К.: Либідь, 2011. 386 с.

#### **Тема 8**

1. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.
2. Волошина В.В., Долинська Л.В. Загальна психологія: Практикум: навч. посібник. К.: Каравела, 2023. 286 с.
3. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: конспекти лекцій: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2018. 162 с.
4. Партико Т.Б. Загальна психологія: підр. для внз. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 410 с.
5. Психологія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова. К.: Либідь, 2011. 386 с.

#### **Тема 9**

1. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
2. Волошина В.В., Долинська Л.В. Загальна психологія: Практикум: навч. посібник. К.: Каравела, 2023. 286 с.
3. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: конспекти лекцій: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2018. 162 с.
4. Партико Т.Б. Загальна психологія: підр. для внз. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 410 с.
5. Психологія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова. К.:

### Тема 10

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб., Львів: «Новий Світ-2010», К.: «Каравела»; 2012, 376 с.
4. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
5. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко, Ужгород, 2012, 134 с.

### Тема 11

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб., Львів: «Новий Світ-2010», К.: «Каравела»; 2012, 376 с.
4. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
5. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко, Ужгород, 2012, 134 с.

### Тема 12

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб., Львів: «Новий Світ-2010», К.: «Каравела»; 2012, 376 с.
4. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
5. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко, Ужгород, 2012, 134 с.

### Тема 13

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб., Львів: «Новий Світ-2010», К.: «Каравела»; 2012, 376 с.
4. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко, Ужгород, 2012, 134 с.
5. Психология террористов и серийных убийц: хрестоматия, Мн.: Харвест, 2018, 400 с.

#### Тема 14

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб., Львів: «Новий Світ-2010», К.: «Каравела»; 2012, 376 с.
4. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
5. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко, Ужгород, 2012, 134 с.

#### Тема 15

1. Андросюк В.Г. Юридична психологія: підручник [для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Л.Ю., К.: Центр навчальної літератури, 2009, 360 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В., Харьков: «Консум», 2019, 360 с.
3. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб., Львів: «Новий Світ-2010», К.: «Каравела»; 2012, 376 с.
4. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів внз, К.: КНТ, 2012, 586 с.
5. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко, Ужгород, 2012, 134 с.

#### *4. Інформаційні ресурси*

1. [libfree.com/174602857-psihologiyazagalna\\_psihologiya\\_\\_maksimenko\\_sd\\_](http://libfree.com/174602857-psihologiyazagalna_psihologiya__maksimenko_sd_).
2. [libfree.com/109995647-psihologiyazagalna\\_psihologiya\\_\\_sergyeyenkova\\_op](http://libfree.com/109995647-psihologiyazagalna_psihologiya__sergyeyenkova_op).
3. [www.cul.com.ua/preview/Zagalna\\_Psihologia-Variy.pdf](http://www.cul.com.ua/preview/Zagalna_Psihologia-Variy.pdf)
4. [www.info-library.com.ua/books-book-113](http://www.info-library.com.ua/books-book-113).
5. [www.cul.com.ua/preview/Zagalna\\_Psihologia-Variy.pdf](http://www.cul.com.ua/preview/Zagalna_Psihologia-Variy.pdf)
6. [https://chtyvo.org.ua/authors/Shahai\\_Nataliia/Osnovy\\_psykholohii\\_ta\\_pedahohiky.doc](https://chtyvo.org.ua/authors/Shahai_Nataliia/Osnovy_psykholohii_ta_pedahohiky.doc)
7. [http://univer.nuczu.edu.ua/tmp\\_metod/875/Maksimenko\\_S.D.\\_-\\_Zagal%27na\\_psihologiya.pdf](http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/875/Maksimenko_S.D._-_Zagal%27na_psihologiya.pdf)
8. <https://svitppt.com.ua/psihologiya/yuridichna-psihologiya.html>
9. <https://mypresentation.ru/presentation/kriminalna-psixologiya-u-yuridichnij-galuzi>
10. <https://ppt-online.org/550150>

Обліковий обсяг – 2,5 ум.др.ар





